

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta
Historický ústav

**Válka a násilí v životě české středověké šlechty ve 13. a 14. století
v odrazu dobových iluminací**

Bakalářská práce

Autor: Lucie Kmínková
Studijní program: B7105 Historické vědy
Studijní obor: 7105R071 Prezentace a ochrana kulturního dědictví
Vedoucí práce: PhDr. Zdeněk Beran Ph.D.

Hradec Králové, 2016

Zadání bakalářské práce

Autor: Lucie Kmínková

Studium: F13433

Studijní program: B7105 Historické vědy

Studijní obor: Prezentace a ochrana kulturního dědictví

Název bakalářské práce: **Válka a násilí v životě české středověké šlechty ve 13. a 14. století v odrazu dobových iluminací**

Název bakalářské práce: War and Violence in the Life of Medieval Bohemian Nobility in the 13th and 14th Century According to Period Illuminations
AJ:

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Stručný obsah: Bakalářská práce se bude zabývat problematikou války a násilí v životě české šlechty ve 13. a 14. století. Primárně budou využity iluminace z dobových rukopisů, tj. ikonografické prameny, v nichž bude zjišťována změna konceptů války a násilí v periodě dvou staletí. Iluminace budou podrobeny historické analýze a vzájemné komparaci, na základě čehož budou zasazeny do dějinného rámce ve formě výsledné syntézy strukturované do dílčích tematických okruhů (válka, čest, právo, společnost, gender, reprezentace atd.). Metody zpracování: analýza, komparace, syntéza (tj. kombinace synchronního a diachronního přístupu)

Prameny: - primární prameny (faksimile): Vyšehradský kodex, Velislavova bible, Bible Václava IV. NK ČR (náhled na Manuscriptoriu) - edice: Fontes rerum Bohemicarum, Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae, Regesta diplomatica nen non epistolaria Bohemiae et Moraviae
Literatura: P. BRODSKÝ, Krása českých iluminovaných rukopisů, Praha 2012. F. CARDINI, Válečník a rytíř, in: Středověký člověk a jeho svět, ed. J. Le Goff, Praha 2003, s. 69-99. P. CONTAMINE, Válka ve středověku, Praha 2004. D. DVOŘÁČKOVÁ-MAIÁ - J. ZELENKA, Přemyslovský dvůr, Praha 2014. C. GAUVARD, Násilí, in: Encyklopedie středověku, edd. J. Le Goff - J. C. Schmitt, Praha 2002, s. 424-430. R. W. KAEUPER, Chivalry and violence in medieval Europe, Oxford 1999. J. MACEK, Česká středověká šlechta, Praha 1997.

Garantující pracoviště: Historický ústav,
Filozofická fakulta

Vedoucí práce: PhDr. Zdeněk Beran, Ph.D.

Oponent: PhDr. Jaromír Karpíšek

Datum zadání závěrečné práce: 24.11.2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala (pod vedením vedoucího bakalářské práce) samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne:

Podpis:

Poděkování

Děkuji PhDr. Zdeňku Beranovi Ph.D. za odborné vedení práce, poskytování užitečných rad a konzultace. Také děkuji své rodině a přátelům za podporu a trpělivost.

Anotace

KMÍNKOVÁ, Lucie. *Válka a násilí v životě české středověké šlechty v 13. a 14. století v odrazu dobových iluminací*. Hradec Králové: Filozofická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2015. 57 s. Bakalářská práce.

Tématem bakalářské práce je problematika války a násilí v českém středověku. Cílem bakalářské práce je zjistit, zda a jak se lišily pohledy autorů středověkých iluminací na násilí a válku v průběhu 13. a 14. století, zda je možné sledovat postupnou změnu konceptů války a násilí a jakým způsobem se v nich odrazily dobové náboženské, sociální a hospodářské podmínky. V bakalářské práci budou užity primárně ikonografické prameny, které budou podrobeny historické analýze a vzájemné komparaci a zasazeny do dobového dějinného rámce ve formě výsledné syntézy strukturované do tematických okruhů zachycujících proměnu konceptů ve zkoumaném období (tj. kombinace diachronního a synchronního přístupu). Výběr ikonografických pramenů je zúžen na dochované české iluminace (Vyšehradský kodex, Velislavova bible, Bible Václava IV.) dostupných ve většině případů v edicích a faksimiliích. Historický kontext zprostředkují základní syntetické práce období českého středověku. Dále budou použity studie věnované analyzovaným iluminovaným dílům a další odborné práce týkající se obecně problematiky války a násilí ve středověku. Součástí práce bude prezentace zjištěných výsledků.

Klíčová slova: válka, násilí, šlechta, iluminace, středověk

Annotation

KMÍNKOVÁ, Lucie. *War and violence in the life of medieval Bohemian nobility in the 13th and 14th century according to period of illuminations*. Hradec Králové: Philosophical Faculty, University of Hradec Králové, 2015. 57 pp. Bachelor Degree Thesis.

The topic of this bachelor thesis is the issue of war and violence in the Czech medieval period. The aim of the bachelor thesis is to ascertain if and how the view of the authors of the medieval illuminations differs in terms of violence and war during the 13th and 14th century, whether it is possible to discover by observation the gradual change of the ideas of war and violence and in what way the religious, social and economic conditions were illustrated in the illuminations. The iconography will be primarily used in the bachelor thesis, which will be historically analysed and compared and put into the historical context in the rendition of synthesis, which will be structured into the thematic areas focusing on the change of the ideas. The range of the iconography is narrowed down to surviving Czech illuminations (Vyšehradský kodex, Velislavova bible, Bible Václava IV.) available mainly from editions and facsimiles. The historical context is mediated by the basic synthetic works from the Czech medieval period. The studies of illuminations will be used as well as other academic sources concerning the issues of medieval war and violence in general. The presentation of the discovered outcomes will be part of the bachelor thesis.

Keywords: war, violence, nobility, illumination, the Middle Ages

Obsah

Úvod	1
1. Charakteristika českých iluminovaných rukopisů	4
2. Život české šlechty ve 13. a 14. století s ohledem na problematiku války a násilí	12
3. Analýza vybraných ikonografických pramenů	23
4. Rozbor dílčích tematických okruhů	35
5. Možnosti prezentace tématu	46
Závěr.....	50
Seznam pramenů a literatury	53
Ikonografické prameny	53
Edice	54
Literatura	55
Seznam vyobrazení.....	58
Obrazová příloha	59

Úvod

Tématem bakalářské práce je válka a násilí v životě české středověké šlechty ve 13. a 14. století v odrazu dobových iluminací. Ve vrcholném středověku vzniklo v českém i zahraničním prostoru mnoho rukopisů, z nichž velká řada obsahuje krásné iluminace. Iluminace z převážné části odkazují na biblické příběhy, zachycují historické události týkající se života panovníků, venkovského lidu, ale i života šlechty. V iluminacích lze sledovat proměnu knižního malířství, která nese výpovědní hodnotu pro zpracovávané téma.

Práce se bude věnovat tematickému okruhu projevům středověké reality, a to válce a násilí v životě české středověké šlechty. Analyzované iluminace se nacházejí v rukopisech pocházejících z období 13. a zejména 14. století, které se dodnes dochovaly a jsou ve většině případů přístupné ve faksimilích či v edicích.

Vzhledem k absenci jakékoliv ucelenější monografie pojednávající o tomto tématu je hlavním cílem této práce zprostředkovat ucelený pohled na válku a násilí v životě české šlechty tak, jak o nich svědčí iluminované rukopisy z daného období. České iluminované rukopisy si zaslouží dostat se do povědomí širší veřejnosti, k čemuž slouží závěrečná kapitola. Úkolem bakalářské práce je sledovat proměnu vnímání a zobrazování fenoménu šlechtické války a násilí v knižním malířství, jelikož podobně koncipovaných prací je velmi málo a práce tak může významným způsobem rozšířit naše poznání dané tematiky.

Dalším úkolem bakalářské práce je zjistit, zda a jak se lišily pohledy autorů středověkých iluminací na násilí a válku v průběhu 13. a 14. století, zda je možné sledovat postupnou změnu konceptů války a násilí a jakým způsobem se v nich odrazily dobové náboženské, sociální a hospodářské podmínky.

Iluminace budou podrobeny historické analýze a vzájemné komparaci, na základě čehož budou zasazeny do dějinného rámce ve formě výsledné syntézy strukturované do dílčích tematických okruhů zachycujících

proměnu konceptů ve zkoumaném období. Metoda historické analýzy umožní zprostředkování historického pozadí vzniku iluminací i života české středověké šlechty.

Pro práci budou jako primární prameny využity iluminace z dobových rukopisů. Výběr ikonografických pramenů je zúžen na dochované české iluminace, s výjimkou Pařížského zlomku Dalimilovy kroniky, který však má těsnou spojitost s českým prostorem. V iluminacích bude zjišťována změna konceptů války a násilí v periodě dvou staletí. Konkrétně je v práci použita *Velislavova bible*,¹ *Bible Václava IV.*,² *fragment Dalimilovy kroniky*,³ *Františkánská bible*⁴ a *Liber depictus*.⁵ Tyto rukopisy obsahují značné množství iluminací, z nichž byly vybrány iluminace týkající se války a násilí v životě šlechty.

Sekundárně se práce opírá o prameny zaměřující se na válku a násilí ve středověku, které zprostředkují historický kontext. Z edičních pramenů je v práci využity především *Fontesrerum Bohemicarum*,⁶ *Kosmova kronika*,⁷ *Dalimilova kronika*⁸ a *Život a umučení Svatého Václava a báby jeho svaté Ludmily*.⁹ Dále jsou informace konfrontovány s odbornou literaturou. Výchozí literaturou pro pochopení války a násilí ve středověku je zejména dílo *Válka ve středověku* od Philippe Contamineho,¹⁰ a *Válka a mír ve středověku*¹¹ od Norberta Ohlera. Kniha Jacquese LeGoffa *Středověký člověk a jeho svět*¹² spolu s jeho dalším dílem *Encyklopedie středověku*¹³ přinesou

---

¹ *Biblia picta Velislai*, Praha, Národní knihovna ČR, XXIII C 124.

² *Die Wenzelsbibel*, Wien, Österreichische Nationalbibliothek, cod. 2759–2764.

³ *Kronika tak řečeného Dalimila* (fragment latinského překladu), Praha, Národní knihovna ČR, XII E 17.

⁴ *Františkánská bible*, Praha, Knihovna Národního muzea, XII B 13.

⁵ *Krumlovský obrazový kodex aneb Liber depictus*, Wien, Österreichische Nationalbibliothek, cod. 370.

⁶ *Fontesrerum Bohemicarum I-VIII*.

⁷ KOSMAS, *Kronika Čechů*, edd. Magdalena Moravcová – Marie Bláhová, Praha 2011.

⁸ DALIMIL, *Kronika tak řečeného Dalimila*, edd. Marie Bláhová – Marie Krčmová, Praha 2005.

⁹ *Život a umučení Svatého Václava a báby jeho svaté Ludmily*, edd. Antonín Ludvík Stříž – Josef Pekař, Praha 1927.

¹⁰ Philippe CONTAMINE, *Válka ve středověku*, Praha 2004.

¹¹ Norbert OHLER, *Válka a mír ve středověku*, Jinočany 2004.

¹² Jacques LE GOFF, *Středověký člověk a jeho svět*, Praha 2003.

¹³ Jacques LE GOFF, *Encyklopedie středověku*, Praha 1999.

sondu do středověkého života. Dílo Josefa Macka *Česká středověká šlechta*¹⁴ zprostředkuje náhled na život české středověké šlechty. Monografie *Krása českých iluminovaných rukopisů*¹⁵ od Pavla Brodského zachycuje české iluminované rukopisy a zprostředkovává odborný pohled do této problematiky. Literaturu k tématu rukopisů a biblí doplní dílo Andrease Fingernagela a Christiana Gastgebera *Nejkrásnější bible středověku*¹⁶. Pro doplnění bakalářské práce bude využita další literatura věnující se užším tématům, např. *České iluminované rukopisy 13.–16. století*¹⁷ od Josefa Krásky a další.

Práce se bude postupně zabývat vývojem vyobrazované války a násilí v českých iluminovaných rukopisech a bude rozdělena do několika tematických okruhů, které představuje gender, válka, násilí a smrt. Kapitoly jsou řazeny systematicky dle postupu analýzy iluminací s předchozím uvedením do problematiky.

První kapitola bakalářské práce se věnuje obecné charakteristice českých iluminovaných rukopisů a zprostředkovává tak základní uvedení do problematiky. Druhá kapitola zachycuje život české šlechty v období 13. a 14. století, problematiku války a násilí v českém prostoru a propojení těchto dvou fenoménů. Třetí kapitola se věnuje popisu a komparaci jednotlivých dobových rukopisů a jejich způsobu vyobrazování války a násilí ve spojení s českou šlechtou. Výsledky komparace budou prezentovány ve čtvrté kapitole v jednotlivých tematických okruzích zachycujících proměnu konceptů války a násilí. Poslední kapitola představí možnosti prezentace daného tématu odborníkům i laické veřejnosti, jak ústní tak písemnou formou.

---

¹⁴ Josef MACEK, *Česká středověká šlechta*, Praha 1997.

¹⁵ Pavel BRODSKÝ, *Krása českých iluminovaných rukopisů*, Praha 2012.

¹⁶ Více v Andreas FINGERNAGEL – Christian GASTGEBER, *Nejkrásnější bible středověku*, Praha 2009.

¹⁷ Podle Josef KRÁSA, *České iluminované rukopisy 13.-16. století*, Praha 1990, 455 s.

1. Charakteristika českých iluminovaných rukopisů

Tato kapitola přináší informace týkající se knižní tvorby na našem území a jejího vývoje, jako důležité podmínky pro pochopení problematiky iluminovaných rukopisů. Knižní tvorba, potažmo iluminované rukopisy, jsou zasazeny do historického kontextu s ohledem na dějiny umění. Dále je zde osvětlen fenomén biblí, který zapadá jak do tematiky této práce, tak do problematiky knižní tvorby.

S příchodem misionářů šířících křesťanství do Čech se na našem území objevily první knihy. Jednalo se zejména o liturgické knihy, církevní předpisy, homiliáře a klášterní anály. Každý nový kostel a klášter musel vlastnit alespoň několik základních liturgických knih. Představitelé těchto církevních institucí se snažili zajistit šíření náboženských textů opisováním knih, kterému se věnovali specializovaní písaři. Církevní instituce od počátků své existence disponovaly knihovnami s liturgickými texty a často nechávaly vytvářet nákladné rukopisy. S postupem času a šířením křesťanství na našem území se počet knih rozrostl tak, že na konci přemyslovského období disponovaly některé kláštery a kapituly poměrně velkým množstvím knih, jednalo se až o stovky svazků.

Na základě dochovaných částí knihoven si lze utvořit jasnou představu o obsahu knihoven církevních institucí v druhé polovině 13. století. Knihovny obsahovaly vedle liturgických a teologických knih také knihy matematické, právní, lékařské, historické a různé encyklopedie a učebnice. Avšak do konce přemyslovského období se pravidelnou četbou těchto knih zabývali výhradně duchovní, ti poté zprostředkovali četbu laikům.¹⁸

Četba knih byla spíše výhradou duchovních, s čímž koresponduje skutečnost, že většina obyvatelstva nebyla gramotná, což se týkalo mnohdy i samotných panovníků. Z českých knížat uměl číst kníže Václav, Jindřich Břetislav a pravděpodobně i Konrád Ota. Z králů na tom nikdo nebyl o moc

---

¹⁸ Marie BLÁHOVÁ, *Knižní tvorba*, in: edd. Dana Dvořáčková-Malá – Jan Zelenka a kol., *Přemyslovský dvůr: Život knížat, králů a rytířů ve středověku*, Praha 2014, s. 521–522.

lépe, pouze Václav II. plynne hovořící latinsky vedl intelektuální hovory s odborníky, přestože číst neuměl. Přemyslovci připravující se na duchovní dráhu získávali dostatečné vzdělávání, jisté úrovně vzdělání se dostalo i některým přemyslovským ženám, dá se předpokládat, že například královna Kunhuta a princezna Alžběta uměly číst, přestože nejspíše nebyly autorkami jim připisovaných dochovaných listů. I když nebyl přemyslovský dvůr příliš příznivě nakloněn k četbě knih, tak dal vzniknout řadě reprezentativních rukopisů.¹⁹

Od 14. století vznikaly knihy nejen v kláštorech a dalších církevních institucích, ale i v soukromých dílnách, kde vznikaly opisy knih na zakázku. V těchto dílnách pracovali písaři a iluminátoři, často vzdělaní v zahraničí, což se projevovalo na jejich uměleckém projevu.²⁰ V době krále Karla IV. a dále pak za krále Václava IV. vzrostla prestiž českých zemí v evropském kontextu, české iluminátorské umění směle konkurovalo tomu evropskému a rukopisy na zakázku se stávaly otázkou prestiže nejmajetnější vrstvy obyvatelstva.²¹ S blížícím se 15. stoletím počet dílen vzrostl, zvedla se knižní produkce a knihy se brzy dostaly k většímu počtu čtenářů, tato skutečnost je spojena se zvyšujícím se počtem gramotných lidí. Ve většině případů se však stále jednalo o výše postavené obyvatelstvo, jemuž se dostalo požadovaného vzdělání. Vznikající knihy nebyly pouze liturgického rázu, ale začaly se objevovat i nové druhy literatury, například romány.²²

Vývoj české knižní malby probíhal od počátků 11. století. Iluminovaných rukopisů se v České republice nachází mnoho, některé jsou importované, některé vznikly přímo na našem území. Rukopisy jsou uloženy v knihovnách a archivech po celé zemi, dostupné jak v originálech, tak ve faksimilích. Velké množství rukopisů se nachází i v rakouském národním archivu.²³ Nejvíce českých iluminovaných rukopisů se datuje do období 13.–

---

¹⁹ Podle Marie BLÁHOVÁ, *Knižní tvorba*, in: edd. Dana Dvořáčková-Malá – Jan Zelenka a kol., *Přemyslovský dvůr: Život knížat, králů a rytířů ve středověku*, Praha 2014, s. 521–523.

²⁰ Pavel BRODSKÝ, *Krása českých iluminovaných rukopisů*, Praha 2012, s. 32–36.

²¹ O českém iluminátorském umění pojednal Eugen DOSTÁL, *Příspěvky k dějinám českého iluminátorského umění na sklonku 14. století*, Brno 1928, s. 1–5.

²² Pavel BRODSKÝ, *Krása českých iluminovaných rukopisů*, Praha 2012, s. 32–36.

²³ Österreichisches Staatsarchiv, Wien, *Die Wenzelsbibel cod. 2760*.

15. století. Mnoho iluminací je obsaženo v biblích, které často dosahují vysoké kvality.

Nejstarší české, či s českým prostorem spojené památky, se objevují na počátku 11. století. Mnoho dílen, ve kterých rukopisy vznikaly, bylo v zahraničí, několik jich bylo místních a jiné dílny nelze s jistotou lokalizovat na území Čech. Na počátku rukopisné tvorby v Čechách nepozorujeme žádný vliv ze zahraničí, lze tedy mluvit o izolovaném vývoji českého rukopisného iluminátorského umění. Památky, které prokazatelně vznikly na českém území, datujeme až od 12. století. Často byly dílny složeny z cizinců, kteří na naše území importovali různé styly, například uplatňovali vyspělý románský sloh. U některých rukopisů z 12. století pak vzniká problém s určením, zda jsou místní nebo zahraniční provenience. Vývoj ryze české knižní malby lze tedy sledovat až od 12. století.²⁴ První projevy gotické knižní malby na našem území jsou spjaty s prostředím dvora posledních Přemyslovců, který byl kulturně a umělecky vyspělý.²⁵

Ve 13. století proběhly výrazné slohové změny. Tradičně se soudí, že knižní malba lpěla na výrazových prostředcích vypracovaných již na počátku 13. století s nejméně výrazným projevem pozdního románského slohu. Platnost tohoto tvrzení je však narušena řadou autorů ze třicátých let 13. století, kteří dali knižnímu umění zvláštní charakter.²⁶ Hlavními centry evropského knižního malířství byla Paříž a Bologna, jejich iluminátoři udržovali úzké vztahy, což je vidět na jejich rukopisech.²⁷ V tomto období dochází k nárůstu počtu památek českého původu a stoupá také jejich kvalita. Prolínají se zde silné byzantské vlivy, způsobené importem byzantských památek po vyplenění Konstantinopole za čtvrté křížové výpravy, zprostředkované italským prostředím, jemuž vévodí zejména to benátské. Dochází k pronikání gotických vlivů, které ve druhé polovině 13. století zcela převládly. Je doloženo, že se jedná o středoevropskou variantu gotického slohu, zvanou

---

²⁴ Pavel BRODSKÝ, *Krásy českých iluminovaných rukopisů*, Praha 2012, s. 27.

²⁵ Podle Josef KRÁSA, *Knižní malba*, in: *Dějiny českého výtvarného umění I/2*, Praha 1984, s. 405.

²⁶ Josef KRÁSA, *České iluminované rukopisy 13.–16. století*, Praha 1990, s. 37.

²⁷ Andreas FINGERNAGEL – Christian GASTGEBER, *Nejkrásnější bible středověku*, Praha 2009, s. 28.

alternativní gotika, nikoliv o přeměnu francouzské klasické gotiky.²⁸ V období 13. století, přesněji v roce 1270, vznikla *Františkánská bible*,²⁹ která ve svých iluminacích odráží byzantské vlivy i vlivy oblasti sasko-durynské.³⁰

Pro období první poloviny 14. století je typický vliv naturalistického slohu původem z východní Anglie syntetizující západoevropské a italské podněty. V Čechách a na Moravě můžeme objevit několik rukopisných dílen, v první čtvrtině 14. století výrazně svojí tvorbou přispěla dílna královny vdovy Elišky Rejčky v Brně. Ve stejné době pracovala v Praze dílna s vysoce kvalitní tvorbou převyšující ostatní českou dobovou produkci. Prvky poklasické gotiky, charakteristické pro první polovinu 14. století, vystřídala vlna italismů inspirovaná italským trecentem, jenž se do Čech dostala ve 40. letech.³¹ Inspirace novějším uměním přinesla zájem o plastičnost zejména lidského těla. Z kaligrafického slohu první poloviny 14. století pocházejí i dva rukopisy, *Velislavova bible*³² a *Liber depictus*,³³ zdobené četnými kreslenými figurálními výjevy. Přestože oba rukopisy obsahují mnoho výzdob a ikonografické bohatství, tak jejich kvalita není hodnocena příliš pozitivně. Do první poloviny 14. století také zapadá *Pařížský zlomek Dalimilovy kroniky*,³⁴ který dle nejnovějších poznatků nejspíše nevznikl na českém území, přesto má spjatost s českým prostorem a je významnou historiografickou a kulturní památkou. Zásadní zlom v české knižní malbě nastává v padesátých a šedesátých letech 14. století, vzniká tzv. nový, či měkký, národní sloh knižní malby, který učinil z české produkce nezanedbatelnou produkci s ostatními středoevropskými zeměmi. Změna

---

²⁸ Pavel BRODSKÝ, *Krása českých iluminovaných rukopisů*, Praha 2012, s. 28.

²⁹ *Františkánská bible*, Praha, Knihovna Národního muzea, XII B 13.

³⁰ Více o vlivech na tvorbu Františkánské bible pojednává Pavel BRODSKÝ, *Krása českých iluminovaných rukopisů*, Praha 2012, s. 28.

³¹ *Tamtéž*, s. 29.

³² *Biblia picta Velislai*, Praha, Národní knihovna ČR, XXIII C 124.

³³ *Krumlovský obrazový kodex aneb Liber depictus*, Wien, Österreichische Nationalbibliothek, cod. 370.

³⁴ *Kronika tak řečeného Dalimila - fragment latinského překladu*, Praha, Národní knihovna ČR, XII E 17.

v knižní malbě je úzce spjata se skupinou Viatiku, která zaujala klíčové postavení v rámci vývoje české knižní malby.³⁵

Důležitou roli na přelomu 14. a 15. století hrají rukopisy vytvořené pro Václava IV. Václav VI. je vedle francouzských králů a burgundských a milánských vévodů řazen mezi největší bibliofily tehdejší doby. Bohužel se nedochovalo více než deset rukopisů spojených s Václavovou knihovnou, paradoxně se několik pozůstatků knihovny dochovalo díky tomu, že je jeho bratr a zároveň nepřítel Zikmund Lucemburský odvezl. Přestože byli bratři velmi rozdílní, tak je spojovala kultivovanost a láska k umění. Po dobytí Nového hradu u Kunratic husitskými vojsky byla většina knihovny rozchváčena a její stopy zmizely.³⁶

Nejrozsáhlejší a nejhonosnější ze všech králových rukopisů je *Bible Václava IV.*³⁷ datovaná do let 1391–1395, nověji se objevují názory na zahájení prací na bibli v osmdesátých letech (Hana Hlaváčková, Viktor Kubík).³⁸ Bible má do jisté míry nestejnorodý ráz, jelikož se na ní podílelo několik iluminátorů různých kvalit a slohových názorů. Řada zúčastněných iluminátorů zakládá tradici systému práce „každý s každým“, jindy na bibli pracovali iluminátoři dle momentálních možností bez ohledu na slohové zaměření. Bible Václava IV. je důležitá i z jazykového hlediska, neboť se jedná o nejstarší opis úplného překladu biblického textu do němčiny pořízeného v Praze kolem roku 1380.³⁹ Nejmodernější a v té době nejlepší překlad bible, který si Václav IV. objednal, nedokazuje jen jeho pozitivní vztah ke knihám, ale i vyjádření velké změny ve vztazích císaře k církevním autoritám.⁴⁰

---

³⁵ Pavel BRODSKÝ, *Krása českých iluminovaných rukopisů*, Praha 2012, s. 30–31.

³⁶ Na tento fakt poukázal Pavel BRODSKÝ, *Krása českých iluminovaných rukopisů*, Praha 2012, s. 34.

³⁷ *Die Wenzelsbibel*, Wien, Österreichische Nationalbibliothek, cod. 2759–2764.

³⁸ Hana Hlaváčková se ve svém příspěvku *The Bible of Wenceslas IV in the Context of Court Culture* (in: Dillian GORDON – Lisa MONNAS – Caroline ELAM, *The Regal image of Richard II. and the Wilton diptych*, London 1997, 224 s.) domnívá, že práce na bibli Václava IV. začaly o deset let dříve, než se dosud předpokládalo, tedy kolem roku 1380.

³⁹ Podle Pavel BRODSKÝ, *Krása českých iluminovaných rukopisů*, Praha 2012, s. 35.

⁴⁰ Andreas FINGERNAGEL – Christian GASTGEBER, *Nejkrásnější bible středověku*, Praha 2009, s. 80.

S koncem 14. století a příchodem 15. století se postupně objevuje tzv. krásný sloh, charakterizovaný formální virtuozitou a výraznou pregnantností. Sloh byl vysoce kvalitní, přesto se s jeho vývojem začíná projevovat vyumělkovanost. Krásný sloh ovšem nebyl jediným stylovým projevem této doby, ještě před příchodem husitského období byla česká knižní malba obohacena podněty západního, franko-vlámského původu. Část iluminátorů, kteří vévodili tomuto období, prošla školením v pařížských dílnách.⁴¹

Období husitských válek nezměnilo nijak dramaticky situaci v české knižní malbě, ta byla zasažena obrazoborectvím méně než jiná umělecká odvětví. Války přinesly zeslábnutí činnosti v iluminátorských dílnách a úbytek objednavatelů, což bylo způsobeno absencí královského dvora, rozpadem nejvyšší církevní hierarchie a odchodem řady umělců do ciziny. V malém měřítku přesto iluminátorské práce pokračovaly, objevovaly se však spíše sporadicky, iluminátorská aktivita více vzrostla až ve 30. letech 15. století.

Knižní malba v době poděbradské plynule navazovala na dobu pohusitskou, mnoho dílen se nacházelo na Moravě. V pozdní gotické knižní malbě vycházelo hodně iluminátorů z grafiky, iluminátoři dospěli v rustikalizaci a schematizaci do ještě krásnějších poloh, z jejich miniatur se staly lavírované perokresby na papíře. Pomyslnou tečkou za českou knižní malbou jsou považovány rukopisy z tvorby premonstráta Jana Václava Šíchy, jehož slohová neustálenost naznačuje využívání různých vzorů. Šíchovo dílo definitivně uzavírá vývoj iluminace v českých zemích, dále lze najít již jen zlidovělé projevy.⁴²

Za specifický fenomén v oblasti iluminovaných rukopisů by se daly považovat bible. Právě bible tvoří značnou část českých iluminovaných rukopisů. V této práci byla využita *Bible Václava IV.*,⁴³ *Františkánská bible*⁴⁴

---

⁴¹ Pavel BRODSKÝ, *Krása českých iluminovaných rukopisů*, Praha 2012, s. 37.

⁴² *Tamtéž*, s. 39–44.

⁴³ *Die Wenzelsbibel*, Wien, Österreichische Nationalbibliothek, cod. 2759–2764.

⁴⁴ *Františkánská bible*, Praha, Knihovna Národního muzea, XII B 13.

a *Velislavova bible*,⁴⁵ z nichž byly vybrány pro své iluminace týkající se války a násilí v životě české středověké šlechty.

Bible měla zásadní pozici ve středověkém světě. V návaznosti na řecko-římské dědictví, které velmi obohatilo historii psané kultury, a přistoupení ke křesťanství převzala středověká evropská civilizace psaný text. Pro sestavovatele inventářů v pozdním středověku byla bible především knihou a později příručkou přítomnou ve všech knihovnách církevních institucí a dokonce i u soukromých vlastníků, výjimku tvořili pouze venkované, jejichž gramotnost vzrostla až na konci středověku.⁴⁶

V období 13.–14. století vznikaly rukopisy již částečně v soukromých iluminátorských dílnách, avšak na počátku byla biblická produkce orientována jen na středověké kláštery. V nich s velkou soustředěností a shrbenými zády pracovali mniši a laičtí bratři v letních měsících i dvanáct hodin denně. Opisovali nejen celé bible, ale i knihy evangelií a epištoly obsahující vybrané biblické pasáže. Opis úplné verze bible dosahující až 1200 stran foliového formátu jedinému písaři trvalo dva až tři roky času. Pokud byl text opsán, následovala rubrikace, tedy označení začátků vět či *nominasacra* červeným inkoustem. Ve třetí fázi procesu tvorby rukopisu došlo na iluminování ozdobných iniciál a bordur. Tato poměrně těžká práce byla odměněna nádhernými rukopisy, které dodnes vzbuzují obdiv. V každém řeholním institutu byl knihovník, tedy *librarius*, který kromě spravování rukopisných sbírek také dohlížel na přesnost pořizovaných rukopisů a následně stanovoval ceny za rukopisy, které byly prodávány. Knihy vlastněné řeholními institucemi byly převážně jednoduché a z větší části nezdobené, avšak velice dobře čitelné.⁴⁷

Postupně se na Západě stal soubor biblických knih základním textem, na který se odkazovalo. S příchodem knihtisku došlo k většímu rozšíření

---

⁴⁵ *Biblia picta Velislai*, Praha, Národní knihovna ČR, XXIII C 124.

⁴⁶ Více o problematice a úloze Bible ve středověku Guy LOBRICHON, *Bible*, in: edd. Jacques Le Goff – Jean-Claude Schmitt, *Encyklopedie středověku*, Praha 1999, s. 27–28.

⁴⁷ Andreas FINGERNAGEL – Christian GASTGEBER, *Nejkrásnější bible středověku*, Praha 2009, s. 8–13.

bible, což se stalo zejména díky rychlejšímu pořizování kopií a menším finančním i časovým nákladům.⁴⁸

---

⁴⁸ Guy LOBRICHON, *Bible* in: in: edd. Jacques Le Goff – Jean-Claude Schmitt, *Encyklopedie středověku*, Praha 1999, s. 28–30.

2. Život české šlechty ve 13. a 14. století s ohledem na problematiku války a násilí

Následující kapitola se věnuje vývoji, mocenskému růstu i charakterizaci české šlechty v období dvou staletí. Je v ní vysvětlen původ a členění šlechty nezbytné pro zasazení role šlechty do kontextu dějin. Dále se kapitola věnuje problematice války a násilí, osvětluje tyto dva jevy a ukazuje jejich vliv na život české středověké šlechty.

V období 13. a 14. století se na českém trůnu vystřídaly dva majoritní panovnické rody, jednalo se o Přemyslovce a následně Lucemburky. Přemyslovce před jejich vystřídáním Lucemburky krátce přerušili nedynastičtí panovníci a to Jindřich Korutanský v roce 1306, Rudolf I. Habsburský v letech 1306–1307 a znovu Jindřich Korutanský mezi lety 1307–1310.

Období 13. století přineslo rozmach církevních organizací. V raném středověku působili kněží spíše v osobních službách panovníků a biskupů, ve vrcholném středověku již působili ve městech, lidnatých vesnicích a ve službách šlechty. Farní klérus představoval širokou sociální a vzdělanou vrstvou odrážející posun v mentalitě západního obyvatelstva. Církevní moc byla reprezentována papežstvím a lidé z papežského dvora byli velmi vzdělaní, sami papežové patřili k předním vzdělavcům doby. Celé 13. století se neslo v duchu seznamování všech lidových vrstev s myšlenkovým odkazem Písma.⁴⁹

Nedílnou součástí středověkého života byla i šlechta. Slovo šlechta pocházející z německého *slahta*, *slahte* označující kmen, rod nebo původ, mělo ve středověku širší význam, než jaký má dnes. Ve středověku

---

⁴⁹ Podle Vratislav VANÍČEK, *Velké dějiny země Koruny české*, sv. II., Praha 2000, s. 24–27.

označovalo skupinu lidí, ale i soubor mimořádných vlastností, které přecházely z otce na syna.⁵⁰

Slovo šlechta je v jazykových památkách doloženo z první poloviny 14. století a jeho význam souvisí s rodem a určitými mimořádnými vlastnostmi, které jsou zděděné. Význam zahrnuje biologické faktory zaručující kontinuitu, dědičnost mimořádných vlastností, ale i moc a majetek. V prvním významu je tedy slovo šlechta označení pro souhrn zděděných mimořádných vlastností a schopností. Další význam slova šlechta je spojen s kolektivním označením nadřazené skupiny s vlastnostmi z prvního významu. Po roce 1350 přibyl k dvěma starším významům další. Slovo šlechta označuje nejenom kolektiv, ale i jedince a člena kolektivu, který vyniká svými zděděnými mimořádnými vlastnostmi a mocí nad svým okolím. Vedle třech starších významů se po roce 1350 můžeme setkat s dalším významem slova šlechta. Tímto slovem se začal označovat rod nebo druh, který je urozený.

Objevuje se tak základní vztah šlechty k rodové urozenosti. Poslední, tedy pátý, význam souvisí s privilegovaným postavením urozených a mocenských činitelů, kteří vystupují se ctí a mravností. Ve 14. a 15. století již nepřichází další významný vývoj slova šlechta, ve spojitosti s šlechtou se mluví o pánech, rytířích, zemanech, vladycích a panoších, avšak již se neobjevuje souborné pojmenování všech těchto skupin slovem šlechta. V Dalimilově kronice se objevuje slovo šlechtic jako synonymum pro slovo pán a zeman. Ojedinele se ještě vyskytlo slovo šlechta jakožto označení jedince s mimořádnými mravními kvalitami.

Od počátku 15. století se označení šlechtic využívalo pro všechny členy panského a rytířského stavu, pro všechny mocné a urozené. Součástí středověkých sociálních vztahů je i staročeské pojmenování šlechty slovem pán. I toto slovo má hned několik významů, které jsou doloženy z let 1300–1350. V prvním významu je slovem pán označován svobodný muž, šlechtic, který je nadřazený ostatním obyvatelům svou politicko-vojenskou mocí,

---

⁵⁰ Robert ŠIMŮNEK, *Šlechtic a šlechtický stav*, in: edd. Dana Dvořáčková-Malá – Jan Zelenka a kol., *Přemyslovský dvůr: Život knížat, králů a rytířů ve středověku*, Praha 2014, s. 185.

majetkem a urozeností. Dále je tak označován muž, který vlastní pozemky a ovládá poddané a je součástí světské i církevní feudální vrchnosti. V třetím významu se jedná o uctivé oslovení a titul nadřazeného mocenského činitele, tedy vladaře, knížete, šlechtice, biskupa i měšťana. Další význam slova pán je ve smyslu muže nadřazeného služebnictvu, hospodáře a správce. Poslední možností využití slova pán je Bůh, vládce nebe a země. Nejčastějším užívaným významem byl v první polovině 14. století i dále ten první.⁵¹ Rytířstvo by se v zásadě mělo věnovat vojenské činnosti a páni by měli dbát o zájmy svých poddaných, tedy v určitém smyslu jim zabezpečit ochranu.⁵²

Nedílnou součástí šlechty jsou rytíři, kteří vznikli postupným vyčleňováním skupin nadřazených lidí z vojenské oblasti. Původ slova rytíř pochází z německého *rîtaere* značícího bojovníka válečnického na koni. Počátky tohoto slova jsou spojené s vlivy rytířské kultury pronikající na naše území v první polovině 13. století ze západní Evropy, zejména z německé oblasti. Právě němčina spojuje oba významy rytíře, tedy bojovníka na koni, ale i služebného šlechtice. V Dalimilově kronice je rytíř pevně spjat s označením válečníka a bojovníka. Slovo rytíř bylo také od počátku 14. století chápáno i jako čestné pojmenování bojovníka, který byl slavnostním ceremoniálem povýšen do šlechtického stavu.⁵³ Pro rytíře bylo vedle rytířských turnajů nejdůležitějším ceremoniálem pasování. Rytířské pasování se netýkalo jen samotných rytířů, ale i pánů a někdy panovníků. Tento obřad se brzy stal slavnostní chvílí doprovázející především dvorský život.⁵⁴ V životopise Karla IV. se objevuje zmínka o poradě krále Karla IV. se skupinou pánů, rytířů a panošů, význam slova rytíř v této zmínce je nižší šlechtic ve stavovském pojetí a pán jakožto příslušník vyšší šlechty. Po roce 1350 se objevilo v souvislosti s rytíři pasování, jakožto získání rytířské hodnosti bojovníky. Prameny z konce 14. a z počátku 15. století dokazují, že se slovo

---

⁵¹ Podle Josef MACEK, *Česká středověká šlechta*, Praha 1997, s. 10–28.

⁵² Wojciech IWAŃCZAK, *Lidé meče, modlitby a práce: tři stavy v českém středověkém myšlení*, Praha 2011, s. 35.

⁵³ Josef MACEK, *Česká středověká šlechta*, Praha 1997, s. 50–58.

⁵⁴ Více v Robert ŠIMŮNEK, *Šlechtic a šlechtický stav*, edd. Dana Dvořáčková-Malá – Jan Zelenka a kol., *Přemyslovský dvůr: Život knížat, králů a rytířů ve středověku*, Praha 2014, s. 186–187.

rytíř stalo označení pro člena nižší šlechty.⁵⁵ Lze tedy v pramenech číst o stavu panském a rytířském jako o nižší a vyšší šlechtě. Přestože došlo ke členění, tak se k ideálům rytířské kultury hlásili všichni šlechtici bez rozdílu stavu.⁵⁶

Za velmi důležitou povinnost rytířského stavu byla považována ochrana kněžích, vdov a sirotků před násilím, a zároveň také boj proti veškeré nespravedlnosti. Pakliže rytířstvo plnilo uvedené povinnosti, tak se mohlo nazývat „rytíři božími“.⁵⁷

Šlechta, jakožto středověká sociální třída, byla vedoucí silou společnosti a také oporou feudálního řádu.⁵⁸ Se šlechtici byly spojovány ctnosti, šlechtic, tedy pán, byl vrcholem mravního kodexu.⁵⁹ Původem šlechty se zabývali již středověcí myslitelé, kteří hledali odpověď na to, kdo vládl, když Adam oral a Eva předla. Negramotná společnost pokládala zavedený řád za božské dílo a tyto otázky si nekladla.

Teoretickým základem bylo tzv. učení o trojím lidu, kdy se duchovní modlili za ostatní, bojovníci ostatní chránili a pracující zajišťovali hmotnou stránku.⁶⁰ Idea tří stavů byla v českých zemích hojně přijímána ve 14. století, tato idea přišla spolu s německou kulturou, kde však idea tří stavů byla již mnohem dříve.⁶¹ Trojím lid se objevuje také na středověkých iluminacích, kde každá ze tří osob nese svůj typický atribut, modlí se s tonzurou, sedlák se zemědělskými nástroji a rytíř ve zbroji. Meč, helma a brnění se staly nezaměnitelnými symboly pro rytíře a šlechtice. Podobně tomu tak bylo s erbem, který spolu se jménem náležel k základním osobním právům urozených osob. K těmto právům patřilo i právo vlastnit sídlo, ve spojení

---

⁵⁵ Podle Josef MACEK, *Česká středověká šlechta*, Praha 1997, s. 50–61.

⁵⁶ Robert ŠIMŮNEK, *Šlechtic a šlechtický stav*, in: edd. Dana Dvořáčková-Malá – Jan Zelenka a kol., *Přemyslovský dvůr: Život knížat, králů a rytířů ve středověku*, Praha 2014, s. 186.

⁵⁷ Wojciech IWAŃCZAK, *Lidé meče, modlitby a práce: tři stavy v českém středověkém myšlení*, Praha 2011, s. 33.

⁵⁸ Josef MACEK, *Česká středověká šlechta*, Praha 1997, s. 9.

⁵⁹ *Tamtéž*, s. 17.

⁶⁰ *Tamtéž*, s. 9.

⁶¹ Podle Wojciech IWAŃCZAK, *Lidé meče, modlitby a práce: tři stavy v českém středověkém myšlení*, Praha 2011, s. 22.

s predikátem se sídla stala ve 13. století výhradní formou pro identifikaci šlechtice.⁶²

V dobových pramenech i v moderní literatuře se setkáváme s pojmem rytíř ve dvou rovinách, rytíř jakožto bojovník ve zbroji, účastník turnajů a ztělesnění etického a morálního kodexu a poté rytíř jako příslušník rytířského stavu. Členění na panské a rytířské stavy svědčí o vnitřní stratifikaci šlechty, v literatuře o nich lze často číst jako o nižší a vyšší šlechtě. Ovšem všichni šlechtici bez rozdílu stavu se hlásili k ideálům rytířské kultury.⁶³

Šlechtici vytvářeli moc a majetek, udržovali jistou mentalitu a chování, zároveň uzavírali sňatky v rámci své vrstvy a neměli být lakotní. Šlechta nebyla příliš početná a tak endogamie, tedy uzavírání sňatků v rámci téže společenské skupiny, vedla skrze pokrevní svazky uzavíranými po generace k dědičným deformacím, takto postižení jedinci byli umístováni do klášterů. Například v polovině 12. století bylo v klášteře Ardres, *beztvaré stádo kulhavých, ochrnutých, jednookých, slepých, jednorukých, vesměs urozeného původu*. Šlechta jako taková neměla jednotnou rodinnou politiku, pykala za vzpoury, ztrácela muže v krevních mstách a soukromých válkách. V jejích řadách vznikala prázdná místa, která nezaplňily ani nerovné sňatky dcer a vdov šlechtického původu s muži z jiných stavů.⁶⁴

Církev násilnosti prováděné šlechtou neodsuzovala, pouze je mírnila a odváděla jiným směrem, později je dokonce odměnila a posvětila. Žehnala meči jako prodloužené ruce Jeho Veličenstva a diktovala, jak se má rytíř chovat. Rytířský stav byl postupně ozdoben takovým leskem, že byl uchráněn od všech obyčejných povinností.

Klíčovou postavou ve vzestupu šlechty, potažmo rytířstva, byl tradičně panovník nebo kníže, který šlechtu pasuje na rytíře. Této ceremonii obvykle předcházelo nebo následovalo postoupení pravomocí nad určitým

---

⁶² Robert ŠIMŮNEK, *Šlechtic a šlechtický stav*, in: edd. Dana Dvořáčková-Malá – Jan Zelenka a kol., *Přemyslovský dvůr: Život knížat, králů a rytířů ve středověku*, Praha 2014, s. 185.

⁶³ *Tamtéž*, s. 186.

⁶⁴ Léopold GÉNICOT, *Šlechta*, in: edd. Jacques Le Goff – Jean-Claude Schmitt, *Encyklopedie středověku*, Praha 1999, s. 789–791.

územím. Panovník také vydával nobilitační listy, které představovaly novou cestu k dosažení šlechtického titulu, nejstarší nobilitační listy pocházejí z roku 1356. Tyto dva prostředky sloužily panovníkovi k omlazení šlechty, zaplnění mezer v jejích řadách a rozšíření řad svých stoupců. Odměnou pro šlechtice poskytoval panovník léna. Postupně se vytvářely čím dál prestižnější rytířské řády mající zároveň politická poslání velké důležitosti. Například Zlaté rouno se stalo emblémem nejvyšší společnosti a jeho nositelé se stali součástí panovníkovi rady.⁶⁵

Šlechta také bývá tradičně propojena s prvním společenským řádem, s církví. Biskupové aktivně zasahovali do veřejného života a tedy i do života šlechty, aristokracie byla potřebná při křížových výpravách. V rozdělení společnosti na tři vrstvy se místo urozených objevili bojovníci. Dalším prostředím, s nímž byla šlechta spjata, jsou intelektuálové. Přestože mohla být šlechta vnitřně nepřitelem studia, tak pro zachování vlivu ve státu potřebovala inteligenci a otevřela své řády členům univerzit.

Na sklonku středověku byla šlechta velmi různorodá a složitě rozvrstvená. Mnoho tradičních rodů se potýkalo s finančními a hospodářskými problémy, v důsledku majetkových přesunů docházelo také k nahrazování domácích rodů nově přicházejícími. Přes všechny problémy neprošla šlechta příliš radikální transformací. Došlo k detailnějšímu propracování kodexu s ohledem na početnost příslušníků šlechty a její konkurence ve formě nově povýšených. Nejvýznamnějším rodům se podařilo zachovat si v rámci státu autonomii.⁶⁶

Pohledy na úlohu šlechty v minulosti jsou ovlivněny novověkým hodnotovým myšlením, v české novověké tradici je šlechta přijímána spíše v negativním pojetí. Šlechta se dostala mezi panovníka a lid, což jí umožnilo dosáhnout větší moci, ovládla také zemský soud, což jí dopomohlo k získání velkého vlivu.⁶⁷

---

⁶⁵ Více v Léopold GÉNICOT, *Šlechta*, in: edd. Jacques Le Goff – Jean-Claude Schmitt, *Encyklopedie středověku*, Praha 1999, s. 793.

⁶⁶ *Tamtéž*, s. 796–798.

⁶⁷ Podle Jindřich FRANCEK, *Zločin a trest v českých dějinách*, Praha 1999, s. 16–17.

Kořeny české aristokracie pochází z období raného státu. V českém prostředí bylo legitimní šlechtictví a dědičnost pro šlechtu přijato až ve 13. století.⁶⁸ Od poloviny 14. století bylo možné postoupit z měšťanské kategorie do šlechtické, naopak mohl šlechtic spadnout do nižší kategorie. Pro postupně se konstituující šlechtické rody byly určujícím kritériem majetkové poměry jednotlivých rodů. Na konci 14. století bylo v Čechách na 90 rodů patřících ke špičkám šlechty, k nižší šlechtě se počítalo zhruba dva tisíce rodů v Čechách a tisíc na Moravě.⁶⁹

Se šlechtou byl nesporně spojen i rozmach stavby hradů a tvrzí v 12. a 13. století. Šlechta budovala svá panství nejdříve k obytným a obranným účelům, později se k tomu přidal i reprezentativní účel. Část šlechty demonstrovala svůj vliv a moc právě prostřednictvím svých velkolepých hradů.⁷⁰

Rozšíření lenního systému proběhlo ve 13. a 14. století, právě 13. století bylo pro český středověk přelomovým obdobím, kdy se s vlnou cizích vlivů, zejména německých, dostaly do země i rytířské zvyky a rytířská móda. Západoevropské rytířské zvyky pronikly do českého království v polovině 13. století za vlády Václava I.

Šlechta v 13. století výrazně posílila, požadovala spoluúčast na vládě, ale zároveň se pokoušela uskutečňovat svou vlastní politiku. Jelikož šlechta nebyla výrazně strukturovaná a neměla svého vůdce, tak se nejvýznamnějším činitelem stalo zemské právo, které se stalo nástrojem v rukou šlechty. Ve 14. století se změnilo rozložení sil, šlechta měla silné, avšak poněkud osamocené postavení.⁷¹ V důsledku nevyjasněného šlechtického vlastnictví a svobod se koncem první poloviny 13. století množily konflikty mezi králem a šlechtou, které vyvrcholily v době vlády Přemysla Otakara II.⁷²

---

⁶⁸ Vratislav VANÍČEK, *Velké dějiny zemí Koruny české*, sv. II., Praha 2000, s. 145–155.

⁶⁹ Lenka BOBKOVÁ – Milena BÁRTLOVÁ, *Velké dějiny zemí Koruny české*, sv. IV., díl 2, Praha 2003, s. 28–34.

⁷⁰ Josef MACEK, *Česká středověká šlechta*, Praha 1997, s. 91–106.

⁷¹ Wojciech IWAŃCZAK, *Po stopách rytířských příběhů: rytířský ideál v českém písemnictví 14. století*, Praha 2001, s. 19–34.

⁷² Na tento fakt poukázal Jan LIBOR, *Domácí šlechtická opozice a přemyslovští králové 13. věku* Martin Nodl – Martin Wihoda, *Ritál smíření: konflikt a jeho řešení ve*

Ve druhé polovině 14. století se společnost stále měnila, o čemž svědčí četné případy povýšení měšťanů do šlechtického stavu, ať už jmenováním králem nebo častěji nabytím statků. Šlechtické vrstvy nebyly právně vymezeny, vyšší šlechta zahrnovala pány, nižší šlechta zahrnovala mimo rytíře i panoše, vladyky a zemany. Vzájemně se tak odlišovaly pouze úřady, které zastávaly, lepším nebo horším původem a samozřejmě majetkem.⁷³

V kontextu rytířské kultury byla jednou z klíčových symbolických kategorií šlechtická (rytířská) čest, která si své významné místo zachovala i ve společnosti následujících staletí.⁷⁴ V českém prostředí se vývoj a podoba rytířského ideálu a cti nelišily od evropských poměrů, vyznačovaly se pouze určitými specifiky danými stupněm civilizačního rozvoje a pozdějším rozvojem písemné produkce.⁷⁵ Šlechtická čest se stala nadosobním symbolickým kapitálem reflektujícím sociální statut jednotlivce i jeho rodu. Útokem na čest ať už žijících nebo zemřelých osob byla zpochybněna legitimita jejich sociálního postavení. Spory o čest tak tvořily nezanedbatelné procento soudní agendy, spory mohly často z dnešního pohledu nabývat malicherného rázu, například spor o řádné oslovení.⁷⁶ Řešení šlechtických sporů nemuselo vždy spadat do jurisdikce soudních institucí, ale šlechtici často brali právo do vlastních rukou.⁷⁷ Hájení a dobývání šlechtické cti bylo záležitostí jedince, ale zároveň i závazkem vůči dalším generacím vlastního rodu.⁷⁸

---

středověku: sborník příspěvků z konference konané ve dnech 31. května – 1. června 2007 v Brně, Brno 2008, s. 85.

⁷³ Wojciech IWAŃCZAK, *Po stopách rytířských příběhů: rytířský ideál v českém písemnictví 14. století*, Praha 2001, s. 39.

⁷⁴ Robert ŠIMŮNEK, *Šlechtic a šlechtický stav*, edd. Dana Dvořáčková-Malá – Jan Zelenka a kol., *Přemyslovský dvůr: Život knížat, králů a rytířů ve středověku*, Praha 2014, s. 187.

⁷⁵ Dana DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ – Jan ZELENKA a kol., *Přemyslovský dvůr: Život knížat, králů a rytířů ve středověku*, Praha 2014, s. 93.

⁷⁶ Robert ŠIMŮNEK, *Šlechtic a šlechtický stav*, in: edd. Dana Dvořáčková-Malá – Jan Zelenka a kol., *Přemyslovský dvůr: Život knížat, králů a rytířů ve středověku*, Praha 2014, s. 187.

⁷⁷ Tomáš BOROVSÝ – Dalibor JANIŠ – Michaela MALANÍKOVÁ, *Spory o čest ve středověku a raném novověku*. Brno 2010, s. 67.

⁷⁸ *Tamtéž*, s. 58-59.

Čest podléhala v čase výrazné proměně. Na jedné straně je čest coby subjektivní komplex hodnot odpovídající dnešnímu chápání, na druhé straně je pak čest chápána jako vnější uznání. Veřejný charakter cti je věc typická pro předmoderní společnost, která ji chápala zejména jako vážnost, reputaci, uznání a dobrou pověst. Subjektivní osvojení cti šlechticem bylo výsledkem socializačního procesu, během kterého byl šlechtic veden ke kódu cti své společenské vrstvy.⁷⁹

Nedílnou součástí šlechtické mentality tvořila snaha o zakonzervování vnějších forem a výrazových prostředků, jakožto typických znaků elitářství.⁸⁰ Čest se nedílně pojila s majetkem, přesto byla vůči němu v nadřazené pozici. Čest byla tedy důležitější než majetek i když majetek a bohatství výrazně přispívaly k nabytí cti.⁸¹ Majetek a peníze představovaly vážnou hrozbu v zakotvených a zdánlivě neměnných sociálních hierarchiích, protože v pozdním středověku byli chudí urození a bohatí neurození navzájem konfrontováni. Odkazy na slavné předky a někdejší lesk rodu byly důležité pro osobní reprezentaci příslušníka panského rodu, byť šlo jen o zámožného vladyku či dokonce měšťana.⁸²

Život středověké společnosti byl často poznamenán válkou a násilím a nebylo tomu jinak ani v případě české středověké šlechty. Válka a násilí provází lidstvo již od jeho počátku. Války utvářely dějiny a násilí je vždy doprovázelo, ovšem nelze přiřazovat násilí jen k válce, projevovalo se v každodenním životě středověké společnosti, i když zrovna nebyla zasažena válkou. Středověká společnost chápala násilí jako vyústění nezbytných činů k zachování dobré pověsti nebo cti, bez ohledu na sociální příslušnost. Násilí jako takové není spojováno s morálním stavem, ale jeho prostřednictvím naopak lze prokázat vlastní hodnoty.

---

⁷⁹ Tomáš BOROVSKEÝ – Dalibor JANIŠ – Michaela MALANÍKOVÁ, *Spory o čest ve středověku a raném novověku*. Brno 2010, s. 54.

⁸⁰ Robert ŠIMŮNEK, *Šlechtic a šlechtický stav*, in: edd. Dana Dvořáčková-Malá – Jan Zelenka a kol., *Přemyslovský dvůr: Život knížat, králů a rytířů ve středověku*, Praha 2014, s. 187–188.

⁸¹ Tomáš BOROVSKEÝ – Dalibor JANIŠ – Michaela MALANÍKOVÁ, *Spory o čest ve středověku a raném novověku*. Brno 2010, s. 57.

⁸² Robert ŠIMŮNEK, *Šlechtic a šlechtický stav*, in: edd. Dana Dvořáčková-Malá – Jan Zelenka a kol., *Přemyslovský dvůr: Život knížat, králů a rytířů ve středověku*, Praha 2014, s. 187–188.

Lidé ve středověku považovali za násilí hlavně tyranské jednání, útlak a jeho působení vyvolávající mstu za nespravedlivě prolitou krev. A je to právě tyran, který dovádí násilí do krajnosti, středověkým prototypem tyrana byl Herodes, jenž nařídil popravu nevinných dětí.

Na konci středověku můžeme spatřovat narážky na povahu s bezdůvodným rozčilením, které svědčí o snaze církve a státu najít společnou řeč, aby bránily za každou cenu mír. Agresivita se zřídka odsuzovala, považovala-li se její příčina za spravedlivou a uskutečněnou dle všeobecně uznávaných pravidel pomsty. Středověká společnost odsuzovala přílišné násilí, ale ne násilí jako takové. Dnešní společnost pohlíží na násilí naprosto odlišným způsobem, odsuzuje násilí ve všech formách.

S násilím uměla středověká společnost zacházet, a proto ho integrovala jako nezbytnou hnací sílu společnosti. Násilí bylo z velké části základem mocenských hierarchií během celého středověku. Moc znamenala především nabytí určitých privilegií, kterých se dosahovalo především odstraněním soupeřů. Moc se ospravedlňovala silou a ochranou.

Různé formy násilí, jako například znásilňování, únosy a loupeže, stály za vzestupem mocných šlechtických rodů u dvora hlavně v 10. a 11. století, na konci středověku, kdy si potřeby státu vynucovaly ideál míru, se tyto formy násilí opět staly privilegiem západní šlechty.

Šlechta si vyhrazovala násilí k vlastnímu prospěchu a unikala poslušnosti vyžadované státem nebo církví, násilí de facto ustavilo šlechtu. Pro to, aby byl člověk šlechticem, musel užívat násilí, a pouze šlechtic si osoboval právo na jeho použití, vytvářel se tak obraz společnosti ovládané silou. Přestože se zde objevují shody mezi šlechtou a násilím, je nutné zdůraznit, že politický jazyk založený na násilí nebyl ani zdaleka výlučnou záležitostí šlechty a násilí bylo součástí všech společenských vrstev.

Násilí se stalo jednou z podstatných hnacích sil společnosti ve středověku, protože zakládalo dobré jméno jednotlivce, násilí se neodehrávalo na okraji společnosti, ale přímo v jejím srdci. Zabití se stalo součástí trestního práva poněkud pozdě, neznamenalo to, že by lidský život

neměl cenu, nýbrž to, že lidský život není ničím, jestliže byla potupena čest.⁸³

Kromě projevů násilí v běžném každodenním životě středověké společnosti se násilí objevovalo spolu s válkami, které nebyly ve středověku nikterak neobvyklé. Středověk byl obdobím všeobecné nejistoty, ve kterém používání zbraní bylo považováno za legitimní, nezbytné a nutné k udržení či znovunastolení rovnováhy narušované neustálými silami bouřícími se proti jakémukoliv řádu. Válka spolu s ovládnutím zbraní se od 10. do 15. století postupně změnila u privilegia aristokratů na službu veřejnosti.⁸⁴

Válka je chápána jako forma konfliktu, tedy střetu rozporných pojetí, vztahů, práv, ve kterém proti sobě stojí dvě nebo více skupin, obcí či říší. Takový konflikt se stane válkou v tu chvíli, kdy ho rozhodne ozbrojená moc v rámci větší vojenské konfrontace trvající delší časové období.⁸⁵

Na jedné straně války stál rytířský stav spojený s důstojností, který užíval sílu s mírou a v souladu s etikou, na druhé straně stála vojenská služba žoldnéřů představujících materiální doplněk feudální službě a umožňující panovníkům zachovat ve zbraní síly, které by se jinak po skončení vojenských povinností vymkly kontrole.⁸⁶

V této kapitole došlo k základní charakterizaci české středověké šlechty. Na základě odborné literatury byl fenomén šlechty vysvětlen v rámci historické analýzy. Zároveň kapitola informovala o problematice války a násilí ve středověku, které následně zasadila do kontextu středověkého života.

---

⁸³ Více o tématu násilí Claude GAUVARD, *Šlechta*, in: edd. Jacques Le Goff – Jean-Claude Schmitt, *Encyklopedie středověku*, Praha 1999, 424–429.

⁸⁴ *Tamtéž*, s. 844–853.

⁸⁵ Podle Norbert OHLER, *Válka a mír ve středověku*, Jinočany 2004, s. 7.

⁸⁶ Více o problematice války pojednává Franco CARDINI, *Válka a křížová výprava*, in: edd. Jacques Le Goff – Jean-Claude Schmitt, *Encyklopedie středověku*, Praha 1999, s. 844–853.

3. Analýza vybraných ikonografických pramenů

V následující kapitole jsou analyzovány vybrané ikonografické prameny, podrobené analýze a zároveň zasazené do kontextu dějin. Nejdříve budou jednotlivé ikonografické prameny, které jsou stěžejní pro tuto práci, představeny, poté zařazeny do historického kontextu a následně budou podrobeny komparaci.

*Bible Václava IV.*⁸⁷ je jedna z nejslavnějších biblí, ve své době byla „nejmodernější“ a obsahovala nejlepší německý překlad. Jelikož Václav IV. sám sebe viděl jako osobního ručitele obnovy církve a říše, tak mohla tato skvostná bible vzniknout, navzdory tomu, že první překlady bible do němčiny byly církevními autoritami odsuzovány a považovány za kacířství. Králův sebevědomý postoj vůči církvi se odrazil v neobyčejně přepychovém dekorativním programu bible.⁸⁸

Bible Václava IV. je dnes rozdělena do šesti svazků, v prvním svazku je veršovaný úvod, pět knih Mojžišových a kniha Jozue, druhý svazek obsahuje knihu Soudců, Rút a čtyři Knihy královské, ve třetím svazku je první a druhá kniha Paralipomenon, modlitba Manassesova, kniha Ezdráše a Nehemiáše, kniha Tobiáše a začátek Judith, čtvrtý svazek obsahuje proroctví Izaiášovo s předmluvou, proroctví Jeremiášovo a jeho pláč s úvodem, dále pokračování Judith, Ester a knihu Jobovu s prologem, v pátém svazku jsou Žalmy, Přísloví, kniha Kazatel, Píseň písní, Moudrost Šalomounova, Sirach a Šalomounova modlitba, šestý svazek přináší proroctví Izaiáše s předmluvou a proroctví Jeremiášovo s předmluvou, knihu Báruch s prologem a proroctví Ezechiellovo. Chybí konec Starého zákona a Nový zákon.⁸⁹

Z předmluvy rukopisu vyplývá, že překlad byl pořízen nákladem pražského patricije a mincmistra Martina Rotlewa, sám kodex vznikl pro

---

⁸⁷ *Die Wenzelsbibel*, Wien, Österreichische Nationalbibliothek, cod. 2759–2764.

⁸⁸ Andreas FINGERNAGEL – Christian GASTGEBER, *Nejkrásnější bible středověku*, Praha 2009, s. 82.

⁸⁹ K určení přispěl Josef KRÁSA, *Rukopisy Václava IV.*, Praha 1974, s. 21.

krále Václava IV. a jeho manželku.⁹⁰ Bible Václava IV. zapadá do kategorie duchovních rukopisů, je považována za nejrozsáhlejší a nejhonosnější ze všech Václavových rukopisů. Je datována do let 1391–1395. V nedávné době se objevil názor, který zasazoval vznik rukopisu do osmdesátých let 14. století.⁹¹ Česká historička dějin umění Hana Hlaváčková se ve svém příspěvku *The Bible of Wenceslas IV in the Context of Court Culture*⁹² domnívá, že práce na bibli začaly již o deset let dříve, na konci sedmdesátých let nebo kolem roku 1380, tedy ještě mnohem dříve než se předpokládalo. Hana Hlaváčková pokládá bibli za nejstarší a úplně první rukopis z královny sbírky, časově starší než například rytířský román *Willehalm*,⁹³ datovaný do roku 1387.⁹⁴ Tyto názory podporuje skutečnost, že román *Willehalm* byl iluminován stejnými mistry jako bible Václava IV. a je tak možné datovat dobu vzniku bible do konce osmdesátých let 14. století.⁹⁵

Iluminátorská výzdoba rukopisů vzhledem k množství zamýšlených maleb zůstala někdy nedokončena. Pouze dva svazky obsahují úplnou iluminátorskou výzdobu, ostatní svazky už nemají hotové všechny iluminace.⁹⁶ Bible Václava IV. obsahuje přes 600 provedených iluminací, přičemž byla vyzdobena ani ne polovina rukopisu.⁹⁷ Výzdoba rukopisu se neomezuje pouze na záhlaví biblických knih, ale systematicky přenáší každou epizodu do obrazové podoby.⁹⁸

Dle množství iluminací a nedokončených náčrtů je jasné, že se práce na bibli účastnilo nejméně devět iluminátorů. Není známo, zda rukopis vznikl v jedné královské dílně nebo několika dílnách pracujících pro

---

⁹⁰ Podle Jaroslav PEŠINA, *České umění gotické: 1350–1420*, Praha 1970, s. 281.

⁹¹ Pavel BRODSKÝ, *Krása českých iluminovaných rukopisů*, Praha 2012, s. 34.

⁹² Podle Hana HLAVÁČKOVÁ, *The Bible of Wenceslas IV in the Context of Court Culture*, in: Dillian Gordon – Lisa Monnas–Caroline Elam, *The Regal image of Richard II. and the Wilton diptych*, London 1997, s. 224.

⁹³ *Willehalm*, Kraków, Muzeum Narodowe, Biblioteka Czartoryskich, cod. 1414. nebo ÖNB cod. 2643

⁹⁴ Lenka KLUKOVÁ, *Žaltář Václava IV. Souvislosti dosavadního studia a interpretace emblémů*, Praha 2008. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Katolická teologická fakulta, Ústav dějin křesťanského umění.

⁹⁵ Andreas FINGERNAGEL – Christian GASTGEBER, *Nejkrásnější bible středověku*, Praha 2009, s. 83.

⁹⁶ K určení přispěl Josef KRÁSA, *Rukopisy Václava IV.*, Praha 1974, s. 21.

⁹⁷ Pavel BRODSKÝ, *Krása českých iluminovaných rukopisů*, Praha 2012, s. 13.

⁹⁸ *Tamtéž*, s. 18.

královský dvůr. Preceptor zodpovědný za celkový obrazový plán musel velmi dobře znát teologii a latinu, o tomto faktu svědčí latinsky sepsané poznámky pro iluminátory na okrajích jednotlivých stránek. A jelikož miniatury iluminátorů odrážely v miniaturách příležitostné chyby v německém překladu, tak muselo několik iluminátorů znát dobře německý jazyk.

Některé miniatury vykazují podobnost s kronikami vytvářenými v jižním Německu v období 1380–1390, někteří iluminátoři mohli pocházet z Německa, další pravděpodobně přišli do hlavního města říše z Moravy a Slezska. Na území hlavního města říše spolu vytvořili styl takzvané václavské dílny. Většina z nich zůstává anonymní, proto byli pojmenováni po svých stěžejních dílech. Jedná se o Mistra Sedmi dní, Mistra Balaamovy historie, Mistra Šalamounovy historie, Mistra Ezdrášovy knihy, spolu s nimi tvořili i Mistr knihy Rút, Mistr Samsonovy historie a Mistr Morganovy bible. Skutečná jména se dochovala pouze dvě a to M. Kuthnera a jistého Fráni, ti jediní dílo podepsali, zřejmě pro zajištění zaplacení práce.⁹⁹ O některých iluminátorech se ví, že užívali titulu královských iluminátorů, většinou se jednalo o městské malíře, kteří byli zčásti uchyceni v cechu.¹⁰⁰

Iluminace v bibli Václava IV. uplatňují velké epické kompozice v krajině i v interiéru, obsahují velké bohatství dějů a široký rejstřík typů, lze také v některých iluminacích objevit romanizující motivy ornamentů, které nasvědčují práci staršího mistra.¹⁰¹ Důležitou roli měla bible také v době vznikání krásného slohu.¹⁰²

Druhým ikonografickým pramenem je kronika tzv. Dalimila, která zaujímá zvláštní místo v rámci historiografické literatury českých zemí v období středověku. Na rozdíl od většiny děl z té doby psaných v latině, byla tato kniha jako první napsána v češtině a krátce po svém vzniku přeložena do němčiny. Kronika sleduje vznik českého národa od jeho mytických počátků, přes vývoj českého státu až do roku 1314. Za autora kroniky byl od dob

---

⁹⁹ Podle Andreas FINGERNAGEL – Christian GASTGEBER, *Nejkrásnější bible středověku*, Praha 2009, s. 83.

¹⁰⁰ Jiří DVORSKÝ a kol., *Dějiny českého výtvarného umění*, sv. 1., díl 2., Praha 1984, s. 420–421.

¹⁰¹ Josef KRÁSA, *České iluminované rukopisy 13.–16. století*, Praha 1990, s. 140–141.

¹⁰² Pavel BRODSKÝ, *Krásy českých iluminovaných rukopisů*, Praha 2012, s. 35–37.

baroka považován staroboleslavský kanovník Dalimil, tento názor byl však již vyvrácen a navzdory bádáním není dodnes otázka tvůrce kroniky spolehlivě zodpovězena. Nabízí se zde i možnost, že autorem díla mohl být neznámý česky mluvící klerik z Prahy.

Kronika tak řečeného Dalimila se dochovala v mnoha opisech, které svým skromným vnějším vzhledem ukazují zejména jejich užitkový charakter, a jen ojediněle můžeme najít jednoduché iniciály.¹⁰³ Známy opis kroniky je například *vídeňský rukopis Dalimilovy kroniky*¹⁰⁴ z konce 14. století, nebo *františkánský rukopis Dalimilovy kroniky*¹⁰⁵ z první poloviny 15. století. Pro tuto práci byl vybrán tzv. *Pařížský zlomek Dalimilovy kroniky*,¹⁰⁶ jelikož je spjatý s českým prostorem a obsahuje řadu iluminací k tématu práce. Zlomek pochází z doby mezi lety 1330–1340.

Pařížský zlomek se objevil na veřejnosti v roce 2005 jakožto doposud neznámý zlomek kroniky doprovázený četnými ilustracemi. Národní knihovna České republiky tento fragment získala od pařížské aukční síně Drouot-Richelieu a zařadila ho do vlastních fondů. Pařížský zlomek je ojedinělý nejen z hlediska množství iluminací, ale i proto, že se jedná o latinský překlad kroniky. Fragment obsahuje třináct celostránkových miniatur, provedených krycími kvašovými barvami a zlatem, jež doprovázejí příslušné texty.¹⁰⁷

Přední francouzský historik umění François Avril zařadil vznik rukopisu do třicátých až čtyřicátých let 14. století do některého centra knižní malby v severní Itálii, Bologne, Benátek nebo Padovy. Poukázal také na to, že morfologie písma je podobná typu boloňské textury. Tvůrcem rukopisu by tedy mohl být neznámý řeholník z některého severoitalského kláštera, možná potomek českých vojáků sloužících tehdy v severní Itálii, který ovládal češtinu i latinu. Avšak François Avril také nevyloučil možnost, že by

---

¹⁰³ Pavol ČERNÝ, *Pařížský fragment kroniky tzv. Dalimila a jeho iluminátorská výzdoba*, Olomouc 2010, s. 7.

¹⁰⁴ *Die Dalimil-Chronik*, Wien, Österreichische Nationalbibliothek, cod. s. n. 44.

¹⁰⁵ *Františkánský rukopis Dalimilovy kroniky*, Praha, Národní knihovna ČR, XXIII F 39.

¹⁰⁶ *Kronika tak řečeného Dalimila - fragment latinského překladu*, Praha, Národní knihovna ČR, XII E 17.

¹⁰⁷ Pavol ČERNÝ, *Pařížský fragment kroniky tzv. Dalimila a jeho iluminátorská výzdoba*, Olomouc 2010, s. 7–9.

rukopis mohl být provedený v Čechách písařem a iluminátory pocházejícími ze severní Itálie.¹⁰⁸ Původ ani autor pařížského zlomku Dalimilovy kroniky není s jistotou znám, přesto má fragment významnou uměleckou a historiografickou hodnotu.

Dle rozboru malířsky bohatých iluminací se jedná o práci tří až čtyř iluminátorů. Variabilní obrazové pojetí a důraz na detail přispívá k živosti narativního rytmu iluminací. Česká medievistka Anežka Vidmanová se domnívá, že se jedná o nedokončený exemplář kroniky. Tento názor je podložený zejména absencí nadpisů na počátcích jednotlivých kapitol, které se v soudobých i starších rukopisech nacházejí. Objednavatelem rukopisu by dle Anežky Vidmanové mohla být manželka českého krále Jana Lucemburského Eliška Přemyslovna, nebo případně někdo z jejího blízkého okolí, například dominikáni ze sv. Klimenta v Praze, cisterciák a kronikář Petr Žitavský či nevlastní bratr královny, olomoucký biskup Jan Volek.¹⁰⁹

Dalším zkoumaným pramenem je *Liber depictus*,¹¹⁰ zvaný též *Liber pictus*, Krumlovský obrazový kodex nebo dle místa svého uložení Vídeňský rukopis, je obsáhlý gotický kodex českého původu.¹¹¹ *Liber depictus* lze stejně jako Velislavovu bibli, s níž bývá často srovnáván, datovat do poloviny 14. století, přesněji kolem roku 1340.¹¹²

Název obrazového kodexu je převzat z gotického přípisku napsaného na titulní straně rukou v 15. století. Text přípisku zní: *Liber depictus in uitegre (gia), qui continent imprimus imag nem depictam beate virginis*. V překladu: *Obrázková kniha výtečných příběhů života, která obsahuje zvláště zobrazení Blahoslavené Panny (Marie)*. Přípisek se vztahuje k titulnímu obrazu kodexu, nevypovídá nic o původu kodexu. Avšak druhý

---

¹⁰⁸ Podrobněji o tématu pojednal Pavol ČERNÝ, *Pařížský fragment kroniky tzv. Dalimila a jeho iluminátorská výzdoba*, Olomouc 2010, s. 114.

¹⁰⁹ *Tamtéž*, s. 12–13.

¹¹⁰ *Liber depictus*, Wien, Österreichische Nationalbibliothek, cod. 370.

¹¹¹ Jindřich ŠÁMAL – Antonín MATĚJČEK, *Legendy o českých patronech v obrázkové knize ze 14. století*, Praha 1940, s. 134.

¹¹² Adolf CHALOUPKA – Marie ANTONIE, *Život svaté Alžběty Durynské: v obrázkové knize českého původu ze XIV. století, zv. „Liber depictus“*, Praha 1941, s. 7.

přípisek psaný barokní rukou v 17. století udává původ majitele knihy a to z Třeboně nebo z krumlovské jezuitské koleje, obecněji z jižních Čech.¹¹³

Liber depictus je složen ze 171 pergamenových listů o velikosti 25x34 cm. Kodex obsahuje uvolněnou obrazovou strukturu, která se projevuje v proporcích a stojících figur, v gestikulaci a podobně. Rukopis nedosáhl příliš vysoké umělecké úrovně, bylo v něm však dosaženo gotického realismu, naturalistických rysů postav a žánrových motivů. V polovině 14. století byly v iluminátorství typické vlivy italského malířství, o italizující vrstvě českého malířství svědčí nejpokročilejší prvky doby.¹¹⁴ Kaligrafický sloh první poloviny 14. století promítá do díla četné kreslené figurální výjevy, výzdoby a ikonografické bohatství.¹¹⁵

Obrazová kniha obsahuje tři cykly k legendám o českých světcích, patří k typu knih, které vytvořila vrcholná gotika jako útvar, kde kreslený nebo malovaný obraz tvoří hlavní sdělovací prostředek, text jednotlivé obrazy jen vykládá. V obrazovém kodexu tvoří iluminace největší část z celého kodexu, v tomto smyslu se jedná o výjimečnou památku. Pro období 14. století již nebyla ilustrovaná kniha výsadou nejvyšší vrstvy gotické společnosti, toužili po ní širší vrstvy, což způsobilo větší produkci iluminovaných rukopisů a iluminátorským dílnám to vdechlo podnikatelský duch.¹¹⁶

Liber depictus obsahuje dva větší ilustrační celky. První část s menším počtem listů obsahuje cyklus Bible chudých¹¹⁷ dělený vodorovnými ilustračními pásy. Větší část kodexu tvoří cyklus legend,¹¹⁸ který je přerušovaný celostránkovým obrazem Pýchy¹¹⁹ a skupinou ilustrací, vztahujících se k narození Páně.¹²⁰

---

¹¹³ Jindřich ŠÁMAL – Antonín MATĚJČEK, *Legendy o českých patronech v obrázkové knize ze 14. století*, Praha 1940, s. 134.

¹¹⁴ Josef KRÁSA, *České iluminované rukopisy 13.-16. století*, Praha 1990, s. 87.

¹¹⁵ Pavel BRODSKÝ, *Krásy českých iluminovaných rukopisů*, Praha 2012, s. 30.

¹¹⁶ Jindřich ŠÁMAL – Antonín MATĚJČEK, *Legendy o českých patronech v obrázkové knize ze 14. století*, Praha 1940, s. 127–133.

¹¹⁷ Fol. 2–31.

¹¹⁸ Fol. 32 a další.

¹¹⁹ Superbia, fol. 155.

¹²⁰ Seslání anděla Bohem otcem, Zvěstování, Sestoupení Krista k Marii, Narození Krista, Sv. Trojice, fol. 156.

Čtvrtým ikonografickým pramenem pro tuto práci je Velislavova bible. *Velislavova bible*¹²¹ z poloviny 14. století je jednou z nejobsáhlejších středověkých obrazových knih ve středoevropském prostoru. Svým obsahem se s ní nemůže srovnávat ani tzv. *Krumlovský obrazový kodex*,¹²² který též pochází z poloviny 14. století. Velislavova bible je jednoznačně českého původu, což připomíná dominantní postavení české kultury ve střední Evropě pozdního středověku.¹²³

Objednavatelem této bohatě výtvarně zdobené bible byl Velislav, který je doložen jako notář v kanceláři krále Jana Lucemburského, notář a protonotář císaře Karla IV., kanovník vyšehradské kapituly sv. Petra a kanovník kaple Všech svatých na Pražském hradě a mimo jiné také děkan kapituly sv. Apolináře v Sadské. Jakožto kapitulní děkan byl osobou duchovního stavu, avšak hodnost kanovníka nezbytně nevyžadovala kněžské svěcení, což mu mohlo umožnit vstup do manželství. V rukopisu se objevuje manželská dvojice, jež byla identifikována jako Velislav se svou manželkou.¹²⁴ Dalším důkazem, že Velislav byl objednavatelem rukopisu, je i vyobrazení přemyslovské (svatováclavské, plaménkové) orlice na štítě strážného ve věži¹²⁵ na jedné z iluminací.¹²⁶

Kresebný styl první poloviny 14. století měl své kořeny v západním malířství a postupně se šířil do oblasti Střední Evropy.¹²⁷ Bible je velmi klasická, svými způsobem vyobrazení se blíží k západním pracím. Její rukopis je vyrovnaný, kaligraficky plynulý a jako celek kultivovanější než jiné rukopisy z té doby, např. než *Legenda sv. Hedviky*.¹²⁸ Dle zdobení četnými kreslenými figurálními výjevy můžeme bibli datovat nedlouho před polovinu 14. století. Rukopis se pyšní četnou výzdobou a ikonografickým bohatstvím, avšak jeho kvalita není hodnocena jako vynikající.

---

¹²¹ *Biblia picta Velislai*, Praha, Národní knihovna ČR, XXIII C124.

¹²² *Liber depictus*, Wien, Österreichische Nationalbibliothek, cod. 370.

¹²³ Zdeněk UHLÍŘ, *Velislavova bible: Velislai biblia picta = Velislavus Bible*, Praha 2007, s. 7.

¹²⁴ Fol. 149v.

¹²⁵ Fol. 121r.

¹²⁶ Zdeněk UHLÍŘ, *Velislavova bible: Velislai biblia picta = Velislavus Bible*, Praha 2007, s. 12–14

¹²⁷ Josef KRÁSA, *České iluminované rukopisy 13.-16. století*, Praha 1990, s. 421.

¹²⁸ Podle Josef KRÁSA, *České iluminované rukopisy 13.-16. století*, Praha 1990, s. 88.

Až na drobné detaily je sestava bible původní, původní není jen vazba s kováním na deskách. V době svého vzniku měla bible 200 listů, z nichž se dodnes dochovalo 188, tedy její podstatná část. Rukopis obsahuje 747 dochovaných iluminací, původně se tedy mohlo v bibli nacházet přibližně 800 vyobrazení. Velislavova bible má charakter comicsu, z čehož vyplývá, že výtvarné vyjádření bylo primární a jazykové vyjádření mělo až sekundární charakter. Jednotlivé iluminace vyjadřují souvislé děje a jsou strukturované do cyklů, epizod a motivů. Psané slovo se omezuje na stručné úryvky z latinského textu bible v horních a dolních částech. Doprovodné texty jsou psány gotickou minuskulou, kromě ní se v bibli objevují i přípisky neúhledné minuskuly částečně v českém jazyce, ty jsou jednak z přelomu 14. a 15. století, ale i psané kurzívou ze 17. století.¹²⁹

Ve Velislavově bibli se nenachází žádný doklad toho, že by její výtvarné vyjádření bylo možné chápat jako alegorie a vztahovat je k tzv. velké historii. Je nutné ji vykládat v souvislosti s osobním aspektem a vnitřním myšlenkovým světem jejího objednavatele či zadavatele. Sám Velislav jakožto objednavatel či zadavatel určil rukopisu námět, ale s jistotou neurčoval scénář a libreto, to byla práce autora, jehož jméno není známo. Pro tuto dobu je typické, že ať už řemeslník nebo umělec hrál druhotnou roli. Obsah rukopisu je založen na prolínání dějin spásy a dějin světa, nejsou to však klasické světové dějiny, nýbrž dějiny svatých ve světě, konkrétně českého patrona sv. Václava.¹³⁰

Posledním, ne však méně důležitým, pramenem je *Františkánská bible*,¹³¹ která je běžně spojována se skriptoriem minoritského kláštera v Praze na Františku, který byl přemyslovskou dvorskou fundací a krátce i královským pohřebištěm.¹³² Bible však zřejmě vznikla kolem roku 1270 v laické dílně a pro klášter byla jen objednána, nebo dokonce mohl klášter být jejím pozdějším majitelem.¹³³ S jistotou však nelze prokázat, že byla

---

¹²⁹ Zdeněk UHLÍŘ, *Velislavova bible: Velislav biblia picta = Velislavus Bible*, Praha 2007, s. 8–10.

¹³⁰ *Tamtéž*, s. 22–25.

¹³¹ *Františkánská bible*, Praha, Knihovna Národního muzea, XII B 13.

¹³² Josef KRÁSA, *České iluminované rukopisy 13.-16. století*, Praha 1990, s. 37.

¹³³ Pavel BRODSKÝ, *Krásy českých iluminovaných rukopisů*, Praha 2012, s. 28.

dílna trvale v Praze, neboť v této době měnilo mnoho ateliérů často svá působiště.¹³⁴ Pořízení rukopisu bývá spojováno s osobností Bernarda z Kamence, který byl míšenským biskupem a v devadesátých letech 13. století kancléřem Václava II.¹³⁵

Rukopis je výsledkem byzantinizujících vlivů přicházejících z Itálie do českého prostoru zejména z padovské školy Giovanniho da Baibana. Kromě byzantinizujících vlivů lze v rukopisu pozorovat i vlivy oblasti sasko-durynské.¹³⁶ Ve středoevropském prostoru je tento rukopis ojedinělý svojí vyspělou kulturou malířské práce i způsobem, jímž jsou v něm stmeleny různé umělecké komponenty. Padovští i benátští malíři, kteří opustili italské území, našli objednavatele iluminovaných rukopisů v kláštorech alpských zemí, ale i mezi vratislavskými piastovskými knížaty. Přestože přinesli italské vlivy, tak již byli Středoevropany, což se promítlo zejména ve způsobu vyobrazování postav, jejich expresivní vyjadřování se postupně změnilo k harmoničtějšímu rázu blízkému gotické idealizaci.¹³⁷ Práci na bibli prováděla s největší pravděpodobností čtveřice malířů, u nichž lze vidět různě pokročilou malířskou úroveň.¹³⁸

Františkánská bible je sestavena ze dvou částí, v první části je zlomek Starého zákona od prorocství Izaiášova po Malachiáše, druhá část obsahuje úplný text Nového zákona. Úprava bible byla provedena ve 14. století v roudnickém klášteře, kam se poškozená bible dostala. Františkánská bible obsahuje 73 malovaných iniciál, iniciály k prologům jsou menší a většinou ornamentální. Pro dílnu, v níž bible vznikla, je charakteristická vyspělá technická úroveň malby, jemně odstíněná škála barev. Iluminace jsou bohaté na rostlinné tvary, objevují se zde různé modifikace akantu a palmet, ve scénách je užita bohatá baldachýnová architektura byzantského typu. Převažují romanizující tvary, avšak jsou uplatněny i gotické prvky.

Ve Františkánské bibli se nachází pouze čtyři iluminace k tématu násilí. Můžeme zde vidět Izaiášovo umučení, kamenování Jeremiáše, svatého

---

¹³⁴ Josef KRÁSA, *České iluminované rukopisy 13.-16. století*, Praha 1990, s. 45.

¹³⁵ *Tamtéž*, s. 37.

¹³⁶ Pavel BRODSKÝ, *Krásy českých iluminovaných rukopisů*, Praha 2012, s. 28.

¹³⁷ Josef KRÁSA, *České iluminované rukopisy 13.-16. století*, Praha 1990, s. 23.

¹³⁸ Josef JANÁČEK, *Umění doby posledních Přemyslovců*, Rostoky u Prahy 1982, s. 56.

Pavla s mečem a Jeremiáše sledujícího Židy vedené do babylonského zajetí. Válka v rukopisu není vyobrazena, stejně tak zde nejsou vojáci či rytíři.

Vznik bible a její iluminátorské výzdoby je vymezen kolem roku 1270, tedy do pozdního období vlády Přemysla Otakara II.¹³⁹ Můžeme tedy předpokládat, že iluminace budou odrážet dobu vlády Přemysla Otakara II. a stejně tak lze očekávat italské a byzantské vlivy.

Ikonografické prameny bývají dostupné v originálech, více však ve faksimilích. V případě ikonografických pramenů využitých v této bakalářské práci tomu není jinak. Všechny tyto ikonografické prameny jsou poměrně dobře přístupné. *Velislavova bible*¹⁴⁰ je dostupná jak v digitální podobě na Manuscriptoriu, který je projektem Národní knihovny České republiky, tak ve formě faksimile.¹⁴¹ *Fragment latinského překladu Dalimilovy kroniky*¹⁴² neboli Pařížský zlomek je dostupný v digitální knihovně Manuscriptorium a stejně tak *Františkánská bible*.¹⁴³ Originál *bible Václava IV.*¹⁴⁴ se nachází ve vídeňské Národní knihovně, bible je také přístupná ve formě faksimile¹⁴⁵ v české Národní knihovně v Klementinu. *Krumlovský obrazový kodex aneb Liber depictus*¹⁴⁶ se stejně jako bible Václava IV. nachází v rakouské Národní knihovně ve Vídni, iluminace lze najít v knize *Legendy o českých patronech v obrázkové knize ze 14. století*,¹⁴⁷ část kodexu je obsažena v knize *Život svaté Alžběty Durynské*.¹⁴⁸

---

¹³⁹ Josef JANÁČEK, *Umění doby posledních Přemyslovců*, Roztoky u Prahy 1982, s. 55–56.

¹⁴⁰ *Biblia picta Velislai*, Praha, Národní knihovna ČR, XXIII C 124, dostupné online (<http://www.manuscriptorium.com/apps/index.php#search>), [citováno k 17. 2. 2016]

¹⁴¹ Zdeněk UHLÍŘ, *Velislavova bible: Velislai biblia picta = Velislavus Bible*, Praha 2007, s. 38 s.

¹⁴² *Kronika tak řečeného Dalimila* (fragment latinského překladu), Praha, Národní knihovna ČR, XII E 17, dostupné online (<http://www.manuscriptorium.com/apps/index.php#search>), [citováno k 17. 2. 2016]

¹⁴³ *Františkánská bible*, Praha, Knihovna Národního muzea, XII B 13. dostupné online (<http://www.manuscriptorium.com/apps/index.php#search>), [citováno k 17. 2. 2016]

¹⁴⁴ *Die Wenzelsbibel*, Wien, Österreichische Nationalbibliothek, cod. 2759–2764.

¹⁴⁵ *Wenzelsbibel*, Graz 1981–1991. 9 sv.

¹⁴⁶ *Krumlovský obrazový kodex aneb Liber depictus*, Wien, Österreichische Nationalbibliothek, cod. 370.

¹⁴⁷ Adolf CHALOUPKA – Marie ANTONIE, *Život svaté Alžběty Durynské: v obrázkové knize českého původu ze XIV. století*, zv. „*Liber depictus*“, Praha 1941, s. 7.

¹⁴⁸ Jindřich ŠAMAL – Antonín MATĚJČEK, *Legendy o českých patronech v obrázkové knize ze 14. století*, Praha 1940, s. 134.

Zmíněné ikonografické prameny obsahují mnohdy až desítky iluminací týkajících se vybraného tématu války a násilí. Největší počet iluminací k tématu nabízí bible Václava IV., která obsahuje přes sto iluminací vyobrazujících válku či nějaké formy násilí. Poměrně hodně obsáhlá je také Velislavova bible, která nabízí přes tři desítky iluminací k tématu. Další ikonografické prameny již nabízejí menší množství iluminací zaměřených na válku a násilí, přesto má Františkánská bible, Liber depictus i latinský překlad Dalimilovy kroniky co nabídnout.

Liber depictus byl vytvořen formou komiksu, což se také odrazilo v jeho výtvarném provedení. Jedná se o černobílé iluminace tvořené konturami. Ve třech pruzích jsou kresebně vyobrazeny jednotlivé dějové situace doplněné písmem. Postavy neztrácejí kresbou na realističnosti, přesto některé postavy působí poněkud strnulým dojmem. Na iluminacích absentuje stínování a barva, a přestože se jedná o poměrně jednoduché kresby, tak je vždy jasně rozpoznatelné, co chtěl autor kresbou vyjádřit. Autorovi se podařilo dosáhnout poměrně věrných vyobrazení. Válka a násilí jsou v iluminacích vyobrazeny schematicky.

Františkánská bible obsahuje méně iluminací, než další využitě ikonografické prameny. V bibli jsou iluminace vsazeny do textu formou barevných iniciál. Do malby je vždy zasazeno písmeno, kterému je celá malba přizpůsobena. Iniciály jsou tvořeny jasnými barvami se stínováním a tmavým či světlým ohraničením, postavy i barvy jsou poměrně realistické. Každá z iniciál doplňuje text svým vyobrazením, které je vždy velmi propracované. Motivy války a násilí jsou malovány realisticky.

Iluminace latinského fragmentu Dalimilovy kroniky jsou malované pastelovými barvami s využitím zlaté barvy. Jedná se o velmi propracovanou malbu, autor nevyužívá kontur, ale stínuje barvami. Na poměrně malém vzorku iluminací s vyobrazením války a násilí lze pozorovat postavy, které jsou velmi realistické, detailně namalované a mají propracované výrazy v tvářích. Detailně je zde namalována i zbroj a oděny vyobrazených postav.

Velislavova bible je podobně jako Liber depictus tvořena pásy iluminací doplněnými textem. Další podobnost lze vidět ve stylu kresby,

jedná se o konturované kresby bez stínování, oproti Liber depictu je však Velislavova bible barevně dokreslená. Barvy dodávají iluminacím na realističnosti. Stojící postavy působí velmi reálně. Další vyobrazené postavy, které jsou v pohybu, předměty a zvířata již působí statickým dojmem, čemuž nenapomáhá ani jednoduchá barevnost neodpovídající skutečnosti, která dodává iluminacím nádech omalováněk. Násilí je vyobrazeno pomocí zářivě červené barvy, které vyobrazovaným dějovým situacím dodává dramatičnost.

Poslední, a nejvíce co se týče iluminací obsáhla, je Bible Václava IV., která disponuje desítkami iluminací. Jedná se o dynamické malby, ve kterých je využita velká škála barev. Všechny iluminace jsou zasazeny do barevných zdobených rámečků s jednolitým barevným pozadím. Barvy ve většině případů odpovídají skutečnosti, v iluminacích také lze pozorovat pokusy o perspektivu. U postav dochází k menšímu zkreslení, stejně tak u zvířat a architektury, nic z toho však neubírá iluminacím na výpovědní hodnotě, ani na reálnosti vyobrazení. Motivy války a násilí vyobrazené na četných iluminacích jsou malovány poměrně realisticky a dynamicky.

Válka a násilí vyobrazované na iluminacích v jednotlivých faksimilích se liší, nejedná se však o markantní rozdíly. Většina rozdílů je v barevnosti a stylu provedení malby a kresby. Autorům iluminací se vždy podařilo zachytit scény poměrně realisticky, menší zkreslení neubírá iluminacím na jejich výpovědní hodnotě, k čemuž přispívá i velká kvalita dochovaných ikonografických pramenů.

Tato kapitola detailně představila všechny ikonografické prameny užití v této bakalářské práci. Někdy až věcný popis pramenů je důležitý pro jejich pochopení a zasazení do dobového kontextu. Každý pramen byl podroben analýze a poté následné komparaci.

4. Rozbor dílčích tematických okruhů

Následující kapitola rozděluje projevy války a násilí ve vybraných ikonografických pramenech do dílčích tematických okruhů. V kapitole jsou čtyři vybrané okruhy, do kterých byla iluminátorská vyobrazení rozdělena. Jedná se o násilí, válku, smrt, a gender. Jednotlivé okruhy ukazují konkrétní iluminátorská vyobrazení odrážející specifické jevy.

První kategorií vyobrazovanou v iluminacích je násilí, jedná se jak o násilí spojené s válkou, tak i projevy násilí v běžném životě obyčejných lidí. Středověk byl dobou plnou násilí, avšak toto označení necharakterizuje středověk jako takový. Násilí se projevovalo různě v různých částech světa a každá doba má své temné i světlé chvíle. V naší západní kultuře byly na denním pořádku požáry, znásilňování, únosy, krádeže dobytka, vraždy, zabíjení a olupování obchodníků. Pojetí toho, co vlastně spadá do násilí a co ne, se značně lišilo od našeho moderního pojetí. Pojem násilí ve středověku používali velmi zřídka, stejně tak krutost se v morálním a citovém smyslu neužívala. Agrese byla považována za spravedlivou, odehrávala-li se podle všeobecně platných pravidel pomsty. Středověká společnost integrovala násilí jako nezbytnou hnací sílu společnosti, z velké části bylo násilí základnou mocenskou hierarchií.¹⁴⁹

Tématika násilí, jak již bylo zmíněno výše, je velmi četná v ikonografických pramenech. Pakliže by se násilí spojené s válkou pojímalo jako zvláštní kategorie a bylo by řazeno spíše do kategorie války, zůstalo by násilí jako takové. S tématem násilí se dostáváme k častým vyobrazením vraždy svatého Václava a svaté Ludmily. Iluminace ukazují různé formy násilí, například znásilňování, kamenování, bití a násilí na zvířatech. Konkrétně kamenování často souvisí s biblickou tematikou iluminací. Ve Františkánské bibli ze 13. století a v Bibli Václava IV. ze 14. století je scéna kamenování, v obou případech je oběť kamenována více útočnými (srov. obr.

---

¹⁴⁹ Claude GAUVARD, *Násilí*, in: edd. Jacques Le Goff – Jean-Claude Schmitt, *Encyklopedie středověku*, Praha 1999, s. 424–426.

1 a 2). V Bibli Václava IV. je scéna kamenování Adoráma celým Izraelem a útěk krále Rechabeáma do Jeruzaléma, zvláštností je tu vůz, který neodpovídá královskému vozu, ale vozu pro běžné užívání.¹⁵⁰ Liber Depictus i přes svoji schematičnost a určitou stručnost projevu zřetelně vyobrazuje scény s násilím, ve většině případů s užitím zbraní.

Scéna s vražděním měšťanů a popravou šlechty na Boleslavův příkaz vyobrazuje násilí legitimované panovníkem, který je doprovázen ozbrojenou družinou, šlechta je zde vyobrazena jako vrstva mající výsadní postavení (srov. obr. 3). Ve Velislavově bibli je násilí také a to například ve scéně, kdy Antikrist nechává zabít teology, které nepřesvědčil. Vrazi jsou vyobrazeni jako příslušníci rytířstva, jsou ozbrojeni a na hlavách mají helmice (srov. obr. 4). Opět je dán důraz na krutost vyobrazované scény zdůrazněné jasně červenou barvou. Vyobrazení násilí je ve všech ikonografických pramenech jasně čitelné a nezaměnitelné, často jsou scény s násilím doplněny červenou barvou či výrazy v tváři odpovídající krutosti scén.

Následující kategorií je válka, která jak již bylo řečeno, byla nedílnou součástí středověkého života. Válka se promítla do života české středověké šlechty a zároveň nechala odkaz v ikonografických pramenech. Středověké války byly vedeny převážně ve jménu etablované, regulérní moci, zastoupené válečníky, kteří patřili nebo chtěli patřit ke stavu *bellatores* či *milites*, tedy uznávané kategorie ve společnosti s částečně privilegovaným postavením. Válku lze chápat i jako určitý politický fenomén šířící se shora dolů v důsledku rozhodnutí vedoucích autorit, které válku vyhlásily, vedly, určily její rozsah a v příhodné chvíli ji dokončily.¹⁵¹

Jelikož byl středověk obdobím nejistoty, tak bylo používání zbraní považováno za legitimní a nezbytné k udržení nebo znovunastolení rovnováhy. Zároveň měla středověká společnost tendence řešit konflikty přechodem od chaotických bojů k feudálním a poté královským omezením

---

¹⁵⁰ Bible: český studijní překlad, Praha 2009, s. 441.

¹⁵¹ Podle Philippe CONTAMINE, *Válka ve středověku*, Praha 2004, s. 281–286.

válek. Válka spolu s ovládním zbraní se od 10. do 15. století postupně měnila z privilegia aristokratů ve službu veřejnosti.¹⁵²

Motiv války je vedle násilí jedno z nejčastějších vyobrazení ve středověkých iluminovaných rukopisech. Tématika války a válečnictví se objevuje v každém z vybraných ikonografických pramenů pro tuto práci s výjimkou Františkánské bible, která obsahuje malé množství iluminací. Způsob vyobrazení války v Bibli Václava IV. se velmi podobá těm z Velislavovi bible, zřejmá podobnost je tu ve vyobrazení výzbroje a také ve volbě barev. Na těchto iluminacích se opakuje jasně červená barva s modrou pro zbroj a zelenou pro oděv. Výjevy války se liší typem výzbroje a v postojích válečníků. Scéna s osvobozením Lota ukazuje bojující jezdce, pána s družinou v plné zbroji připraveného do bitvy (srov. obr. 5). Bible Václava IV. nabízí dynamický pohled na boj, scéna vyobrazuje vojsko krále Rechabeáma, syna Šalamounova, bojující se severními Izraelci o navrácení království (srov. obr. 6).¹⁵³ Vyobrazení symbolizuje velkou bitvu, přestože je vyobrazena jen srážka malých oddílů pěchoty s dobovou zbrojí, můžeme zde pozorovat například řemdih, který se využíval ke konci 14. století, kdy Bible Václava IV. vznikla.

Další iluminace z Bible Václava IV. vykresluje porážku Filištinů Izraely. Přestože má scéna vyobrazovat obléhání, tak se jedná o výjev srážky menšího počtu ozbrojených vojáků, který symbolizuje dobytí města. Vítězná strana je vyobrazena jako ta větší a je na ni kladen větší důraz. Na této konkrétní iluminaci lze pozorovat velmi naturalistické vyobrazení krvavých skvrn a použití zbraní (srov. obr. 7).

V Liber depictu se neobjevuje přímo bitva, ale přesun družiny, stylisticky jednoduché vyobrazení se podobá ostatním iluminacím (srov. obr. 8). Výjimku v těchto vyobrazeních války tvoří fragment latinského překladu Dalimilovy kroniky, tzv. Pařížský zlomek, který se liší hlavně zbrojí, scéna je dynamická jako je tomu u Bible Václava IV., přestože byl autor tohoto ikonografického pramenu zřejmě spjat s českým prostorem, tak lze

---

¹⁵² Více o tématu Franco CARDINI, *Válka a křížová výprava*, in: edd. Jacques Le Goff – Jean-Claude Schmitt, *Encyklopedie středověku*, Praha 1999, s. 844.

¹⁵³ *Bible: český studijní překlad*, Praha 2009, s. 440.

přepokládat i italské vlivy z místa vzniku pramenu. Dalimilova kronika popisuje z počátku rovný boj a následné Břetislavovo vítězství v bitvě.¹⁵⁴ Na iluminaci můžeme pozorovat střetnutí jízdních šiků ozbrojených a obrněných rytířů (srov. obr. 9). Kosmova kronika líčí bitvu v hustém lese, kterou král Jindřich III. prohrál, scéna vyobrazená na iluminaci z tzv. Pařížského zlomku Dalimilovy kroniky má ve svém pozadí tento les a Břetislav I. pronásleduje na svém koni prchajícího Jindřicha III.¹⁵⁵ Rytíři jsou vyobrazeni v bohaté zbroji. Na tomto konkrétním výjevu není vyjádřena správná válka, obě strany bojovníků jsou vyobrazeny stejným způsobem, autor iluminace nekladl na žádnou ze stran větší důraz. Všechny výjevy s tematikou války vykreslují válku jako součást středověkého života.

Následující kategorií je smrt, která je pro rozbor iluminací s ohledem na válku a násilí v životě české šlechty nezbytná, jelikož smrt prakticky vždy doprovázela násilí a zejména pak válku. Smrt byla ve středověku všudypřítomná a všední, až v moderní době se z ní stalo něco zvláštního a výjimečného.¹⁵⁶ V raném středověku byla smrt očekávaná jako dlouhý spánek, od 12. a 13. století tuto představu vystřídala dramatičtější představa skonu, od této doby si již člověk představoval smrt jako okamžité oddělení duše od těla, po němž následuje osobní soud. V pozdním středověku se vědomí individuální smrti ještě více vyostřilo a pohřební obřady byly stále slavnostnější. Vývoj v západním chápání smrti svědčí o pozvolném zrodu individuality, jež se vynořila mezi středověkem a renesancí. Smrt pro středověkou společnost představovala jen jednu etapu mezi životem a oním světem, mezi živými a mrtvými.¹⁵⁷

Kromě smrti v každodenním životě, kdy lidé umírali na stáří a nemoci, byla ve středověku velmi častá příčina smrti v bojích, při půtkách a ve válkách. Na bojištích často zůstávala mrtvá těla ležet, dokud nebylo zřejmé,

---

¹⁵⁴ Zprávu o bitvě podal DALIMIL, *Kronika tak řečeného Dalimila*, edd. Marie Bláhová – Marie Krčmová, Praha 2005, s. 82–83.

¹⁵⁵ KOSMAS, *Kronika Čechů*, edd. Magdalena Moravcová – Marie Bláhová, Praha 2011, s. 97–98.

¹⁵⁶ Martin PITRO – Petr VOKÁČ, *Země v srdci Evropy: české země do roku 1526 v kontaktu s ostatní Evropou*, Praha 2006, s. 101.

¹⁵⁷ Michel LAUWERS, *Smrt a mrtví*, in: edd. Jacques Le Goff – Jean-Claude Schmitt, *Encyklopedie středověku*, Praha 1999, s. 676–685.

kdo utekl a kdo padl. Poražení museli často draze zaplatit za možnost pohřbít své mrtvé. Vojenský kaplan uděloval poslední pomazání a těla byla následně ve většině případů pohřbena do masových hrobů. V případě urozených padlých došlo většinou ke smuteční bohoslužbě a pohřbení na nejbližším hřbitově.¹⁵⁸

Také církevní instituce sehrála v chápání smrti rozhodující úlohu. Od základu proměnila vztah mezi živými a mrtvými, který převládal již ve starověku, a poté usilovala o uplatnění svého pojetí v laické společnosti. Například žebravé řády vypracovaly ve 13. století nový literární žánr, kázání na uctění památky zesnulého. Připomínaly, že je nutné se za mrtvé modlit a vybízely živé k přípravě na smrt. Tato kázání byla sepisována s ohledem na sociální zařazení publika, zároveň byl tento žánr využit k navrhnutí modelu chování odpovídajícího společenskému postavení posluchačů.¹⁵⁹

S tematikou smrti úzce souvisí vražda, která se často objevuje v ikonografických pramenech. Jedná se o zavraždění svatého Václava jeho bratrem Boleslavem před kostelem ve Staré Boleslavi, toto časté téma je vyobrazeno hned několika iluminátory. Dalším častým výjevem je zavraždění svaté Ludmily, které předcházelo zavraždění sv. Václava. Tato dvě témata jsou vyobrazena v Liber depictu a ve Velislavově bibli, oba ikonografické prameny pochází z doby kolem poloviny 14. století.

Ve zlomku latinského překladu Dalimilovy kroniky z první poloviny 14. století se objevuje zavraždění svaté Ludmily (srov. obr. 10), nikoliv svatého Václava, ten je v tomto pramenu vyobrazen uprostřed vojska (srov. obr. 11). Scéna zachycuje Václava uprostřed svého vojska, jak předává list poslovi, scéna pod ní ukazuje zlického knížete Radslava, jak dopis přijímá. Oba dva jsou vyobrazeni uprostřed svého vojska ve výsadním postavení. Dalimilova kronika líčí Radslava třesoucího se strachy a toužícího po návratu poté co si přečetl Václavův vzkaz: *„Ten, kdo po kořisti prahne, ať sám po své zbraní sáhne a nekoupe v krvi lid. My dva se budeme bít. Kdo vítězství získá sobě, ať spravuje země obě. Ani končíř, ani luk nesmí*

---

¹⁵⁸ Podle Norbert OHLER, *Válka a mír ve středověku*, Jihlava 2004, s. 295–296.

¹⁵⁹ Michel LAUWERS, *Smrt a mrtví*, in: edd. Jacques Le Goff – Jean-Claude Schmitt, *Encyklopedie středověku*, Praha 1999, s. 676–685.

zvednout žádný pluk, samo proti sobě půjdem."¹⁶⁰ Obě scény zachycují panovníky s jejich družinami táhnoucí do boje. Podobnost s těmito scénami lze pozorovat v Bibli Václava IV., kde je vyobrazen Jozue, jenž svolal celý Izrael a sdělil jim zprávu o rozdělení kmenů do dědictví. Zde přítomné osoby jsou vyobrazeny jako příslušníci rytířstva, scéna zachycuje panovníka svolávajícího velmože (srov. obr. 12) V dalších vybraných ikonografických pramenech se tematika zavraždění svatého Václava a svaté Ludmily neobjevuje.

Vyobrazení scény se zavražděním svaté Ludmily se v podstatě od sebe moc neliší, ve všech případech je zřejmé, kdo je ústřední postavou scény. Na všech iluminacích má Ludmila svatozář a ve tváři vyrovnaný výraz, v případě fragmentu latinského překladu Dalimilovy kroniky se Ludmila modlí, na další iluminaci z Velislavovi bible je v uvolněné pozici (srov. obr. 14) Z oblečení lze pozorovat soudobé vlivy, všechny tři zmiňované prameny pochází z poměrně krátkého časového úseku a tak lze vyvozovat, že odráží módu té doby. Ze života šlechty o tom vypovídá hlavně přístup k násilí, které bylo bráno jako každodenní skutečnost, na iluminaci z Liber depictu vidíme spoluúčast rytířstva na vraždě (srov. obr. 13). V Utrpení svaté Ludmily prosí Ludmila své vrahy, aby ji setnuli mečem, ti však proseb nedbali a uškrtili jí provazem.¹⁶¹ Vrazi tak učinily na příkaz Drahomíry, jež jim za tento čin přislíbila stříbro a koně.¹⁶² Stejně jako v Utrpení svaté Ludmily, tak i v Dalimilově kronice jsou Ludmiliny vrazi dva, Dalimilova kronika udává, že byla uškrcena závojem.¹⁶³ Mimo proměn ve vyobrazení Ludmily, můžeme také pozorovat různé podoby jejích vrahů. V Liber depictu jsou Ludmilini vrazi vyobrazení jako příslušníci rytířstva, potažmo šlechty, jsou oděni do lehké zbroje a mají helmice s kroužkovým límcem. Pařížský

---

¹⁶⁰ DALIMIL, *Kronika tak řečeného Dalimila*, edd. Marie Bláhová – Marie Krčmová, Praha 2005, s. 53.

¹⁶¹ *Utrpení svaté Ludmily*, FRB I, edd. Josef Emler – Josef Perwolf – Josef Truhlář – Josef Jireček, Praha 1874, s. 141.

¹⁶² *Kronika tak řečeného Dalimila*, FRB III, edd. Josef Emler – Josef Jireček – Ferdinand Tadra, Praha 1882, s. 52.

¹⁶³ DALIMIL, *Kronika tak řečeného Dalimila*, edd. Marie Bláhová – Marie Krčmová, Praha 2005.

zlomek Dalimilovy kroniky a Velislavova bible vyobrazují vrahy bez výzbroje v běžných každodenních oděvech (srov. obr. 10 a 14)

Scéna zavraždění svatého Václava má podobné rysy jako jsou u svaté Ludmily. V Liber depictu je vyobrazen Boleslav vraždící Václava před dveřmi kostela a následně Václav padající mrtvý k zemi (srov. obr. 15). Velislavova bible vykresluje tuto scéna ve chvíli, kdy je Václav probodáván Boleslavovými pomocníky (srov. obr. 16). Zde se opět objevuje rytířská výzbroj a není tak pochyb o příslušnosti vrahů ke šlechtické (rytířské) vrstvě. V narativních pramenech se Václavův skon příliš neliší, popisují, jak Václav přijal Boleslavovo pozvání a byl poté lstí zavražděn.¹⁶⁴ Dalimilova kronika popisuje scénu, která se ukazuje v ikonografických pramenech, kdy Boleslav nejprve napadl Václava a usekl mu ucho a následně jej Boleslavovi služebníci,¹⁶⁵ kteří čekali opodál, zavraždili u dveří do kostela.¹⁶⁶ Například ve Velislavově bibli je scéna, kde Boleslavovi služebníci probodávají svatého Václava, přičemž Boleslav již uprchl (srov. obr. 16).

S tématem smrti se také dostáváme k již vyobrazované tématice zavraždění svaté Ludmily a svatého Václava, na těchto iluminacích lze pozorovat vyobrazení smrti, ale zároveň i násilí. Kromě této opakované tematiky se vyobrazení smrti objevují v souvislosti s válkou a násilím.

Scéna z fragmentu latinského překladu Dalimilovy kroniky, na které unáší Břetislav Jitku, odhaluje ozbrojený únos, při kterém došlo k smrti jednoho z obránců kláštera (srov. obr. 17). Na této iluminaci se opět odráží dobové odívání a rytířská výzbroj, lze předpokládat vliv lucemburského dvora. Ve Velislavově bibli je smrt vyobrazena více dramaticky, mrtví rytíři leží v záplavě červené barvy symbolizující Rudé moře, v němž se Egypťané utopili, toto konkrétní vyobrazení ukazuje autorovo negativní vnímání smrti a násilí, které doplňuje výraznou červenou (srov. obr. 18). Zároveň se jedná o jedno z nejranějších vyobrazení padlých rytířů, jelikož v této scéně jsou Egypťané vyobrazeni jakožto příslušníci rytířského stavu. Scéna zachycuje

¹⁶⁴ *Kosmova kronika česká*, FRB II, ed. Josef Emler, Praha 1874, s. 29.

¹⁶⁵ DALIMIL, *Kronika tak řečeného Dalimila*, edd. Marie Bláhová – Marie Krčmová, Praha 2005, s. 56–57.

¹⁶⁶ *Životy sv. Ludmily a sv. Václava*, FRB I, edd. Josef Emler – Josef Perwolf – Josef Truhlář – Josef Jireček, Praha 1874, s. 132.

smrt faraona, avšak faraon je zde vyobrazen jakožto rytířský král, zvláštností je zde i faraonův vůz vyobrazený jako běžný vůz. Přestože Bible Václava IV. je až z konce 14. století vyobrazení smrti se o moc neliší od starších ikonografických pramenů. Iluminace s ústředním tématem boje mezi Filištiny a Izraelci nastiňuje opět rytířstvo ve zbroji a padlé při boji (srov. obr. 7). Scéna ukazuje dobývání a osvobození izraelského území z područí Filištinů.¹⁶⁷ Františkánská bible k tomuto tématu nenabízí žádné iluminace.

V souvislosti s kategorizací iluminací nelze opomenout kategorii genderu. Středověké vnímání pohlaví bylo odlišné od toho současného a role žen a mužů se ve středověku diametrálně rozcházely. Žena byla spojována se slabostí a negativními vlastnostmi, měla od přírody druhořadé postavení a musela se spoléhat na mužskou podporu. Z tohoto pojetí je zřejmé, že byla dole, kdežto muž nahoře, jedná se tedy o nadvládu jednoho pohlaví. Tato sociální konstrukce nebyla neměnná, přesto se jednalo o většinové uspořádání.¹⁶⁸

Středověcí muži považovali ženu za kategorii, ale až poměrně pozdě začali používat sociálních rozdílů a profesních aktivit pro odlišení různých modelů chování, které připisovali ženám. Ženy v první řadě definovalo jejich tělo, pohlaví a rodinné vztahy, právní postavení záviselo na jejich vztahu vůči muži nebo skupině mužů.¹⁶⁹ Muž byl vnímán jako jednota, mužství je u něj proto jednoznačné, kdežto žena byla vnímána zároveň jako Eva i Marie, tedy hříšnice i vykupitelka, zlá manželka i kurtoazní dáma.¹⁷⁰

V křesťanském středověku byla rozdílnost mezi pohlavími ve středu antropologických úvah, počátek hlavní nerovnosti pohlaví byl podle těchto úvah způsoben časovým odstupem ve stvoření těl muže a ženy. Středověké uspořádání společnosti se neobešlo bez hierarchie, mezi pohlavími byl nastolen princip polarity a hierarchizovaného členění. Ženství a jeho

---

¹⁶⁷ *Bible: český studijní překlad*, Praha 2009, s. 346.

¹⁶⁸ Více o ženské roli v Christine KLAPISCH-ZUBER, *Mužství a ženství*, in: edd. Jacques Le Goff – Jean-Claude Schmitt, *Encyklopedie středověku*, Praha 1999, s. 413–414.

¹⁶⁹ Christine KLAPISCH-ZUBER, *Ženy a rodina*, in: ed. Jacques Le Goff, *Středověký člověk a jeho svět*, Praha 1999, s. 241.

¹⁷⁰ Christine KLAPISCH-ZUBER, *Mužství a ženství*, in: edd. Jacques Le Goff – Jean-Claude Schmitt, *Encyklopedie středověku*, Praha 1999, s. 422.

nedostatky se soustřeďovaly kolem několika základních pojmů, jako je tělo, řeč, panenství a další způsoby, jak lze porušit ženskou dokonalost. Na tyto cíle se zaměřovala mravní příkázání, která vystavěla systém prostředků určených ke kontrole veškerých nedostatků a každodenních poklesků žen.¹⁷¹

Částečně výlučné postavení měly ženy pohybující se na knížecích a královských dvorech. Ve dvorské hierarchii stála zpravidla nejvýše manželka knížete či krále následovaná dcerami nebo sestrami panovníka. Význačné postavení si též mohly udržovat tchyně jakožto ovdovělé kněžny a královny. Dále následovaly dívky a paní z družin panovnice a také ženy ve služebnictvu.¹⁷²

Genderová diferenciacce má úzkou spojitost také se spory o čest ve středověku a to hlavně v pojetí cti, tedy rozdílnému dobovému pojetí a vnímání cti mužů a žen. Ve středověkém pojetí bylo ovládní muže ženou bráno jako ohrožení řádu světa. Mnohé historické studie ukazují, že urážky na cti jsou oblastí, kde se odlišná pojetí morálky projevují u mužů a žen signifikantním způsobem.

V celoevropském kontextu byly nejčastějšími invektivy směrem k ženám nadávky zpochybňující sexuální morálku ženy. Přestože byl například muž označen za „paroháče“, tak právě žena vždy nesla sexuální vinu a zodpovědnost. Provinění žen bylo trestáno ve většině případů veřejným vystavením na pranýři, kde ztrácely svoji čest. I přes veškeré rozdíly v genderovém pojetí měla ztracená čest u mužů a žen jedno společné a to veřejný charakter.¹⁷³

Jak již bylo výše zmíněno, žena měla ve středověku specifické postavení, které se odráží v dobových iluminacích. Jestliže je na iluminacích vyobrazena žena, tak se s nejvyšší pravděpodobností jedná o panovnici, dceru panovníka, služebnou či kurtizánu. Většina scén zachycuje muže při

---

¹⁷¹ Christine KLAPISCH-ZUBER, *Mužství a ženství*, in: edd. Jacques Le Goff – Jean-Claude Schmitt, *Encyklopedie středověku*, Praha 1999, s. 414–419.

¹⁷² Dana DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *Ženy na dvoře*, in: edd. Dana Dvořáčková-Malá – Jan Zelenka a kol., *Přemyslovský dvůr: Život knížat, králů a rytířů ve středověku*, Praha 2014, s. 241.

¹⁷³ Podle Tomáš BOROVSKEÝ – Dalibor JANIŠ – Michaela MALANÍKOVÁ, *Spory o čest ve středověku a raném novověku*. Brno 2010, s. 113–124.

různých činnostech, žena je málokdy ústřední postavou a většinou je v podřízeném postavení, výjimkou je například již zmíněná vražda svaté Ludmily (srov. obr. 10, 13, 14). V bibli Václava IV. jsou ženy vyobrazeny poměrně málo.

V Liber depictu je svatá Ludmila vyobrazena uprostřed své družiny při cestě z Prahy na Tetín, na cestu se vydala proto, že poslechla evangelická slova „*Budou-li vás stíhati v místě jednom, utecte do jiného*“ (srov. obr. 8).¹⁷⁴ Jedná se o scénu vyobrazující urozenou paní s ozbrojeným doprovodem.

Další vyobrazení žen se nachází ve fragmentu latinského překladu Dalimilovy kroniky, na iluminaci vykreslující Břetislavův únos Jitky z kláštera je vyobrazena Jitka sedící na koni za Břetislavem a také ženy, které klášter ve Schweinfurtu obývaly, nachází se na okraji výjevu, s bezmocným pohledem na únos truchlí a modlí se (srov. obr. 17). Panna Jitka byla z kláštera unesena Břetislavem v roce 1021. Dalimilova kronika popisuje krvavý boj Břetislava I. s mnichy. Část mnichů byla pobita, části se podařilo uprchnout, Břetislav I. poté odjel s Jitkou na koni. Kosmova kronika líčí únos jako velmi krvavý, Břetislav s Jitkou podle Kosmy unikl jen stěží.¹⁷⁵ Autor latinského překladu Dalimilovy kroniky však scénu vyobrazil ve větším poklidu, ve středu scény je boj obránců kláštera s Břetislavovými bojovníky, avšak Břetislav s Jitkou jsou vykresleni v poklidném odjezdu. Obránci kláštera, bojující s Břetislavovou družinou, jsou na iluminaci vyobrazeni jako vojáci, avšak Dalimilova kronika hovoří o mniších. Kronika popisuje únos jako velmi krvavý, na nádvoří zůstaly ležet mniši bez rukou a nohou, Břetislav se skrze ně probil z kláštera ven, o jeho družině zde není zmínka.¹⁷⁶ Scéna vyobrazená v tzv. Pařížském zlomku Dalimilovy kroniky odpovídá až na několik detailů původnímu textu Dalimilovy kroniky.

---

¹⁷⁴ *Život a umučení Svatého Václava a báby jeho svaté Ludmily*, edd. Antonín Ludvík Stříž – Josef Pekař, Praha 1927, s. 35.

¹⁷⁵ KOSMAS, *Kronika Čechů*, edd. Magdalena Moravcová – Marie Bláhová, Praha 2011, s. 80.

¹⁷⁶ DALIMIL, *Kronika tak řečeného Dalimila*, edd. Marie Bláhová – Marie Krčmová, Praha 2005, s. 78.

Ze scén vyobrazených ve vybraných ikonografických pramenech je zřejmé postavení mužů nad ženami, genderová nerovnoprávnost se vyskytuje ve všech těchto pramenech a je zároveň zrcadlem doby. Ženy byly hlavně matky, manželky, služebné, vyššího či výsadního postavení dosáhly jen tehdy, pakliže patřily k šlechtickému nebo panovnickému rodu.

Tato kapitola představila vybrané okruhy, do nichž byla iluminátorská vyobrazení rozdělena. Jednotlivé kategorie byly popsány pro dokreslení historického kontextu a byly aplikovány na konkrétní iluminace z ikonografických pramenů vybraných pro tuto práci. Z analýzy iluminovaných pramenů je zřejmé, že válka a násilí ve 13. a 14. století se ve velké míře odrážely v životě české šlechty. Přestože se mnohdy jedná o biblická vyobrazení, tak byla vyobrazení vytvořena v době 13. a 14. století, autoři iluminovaných rukopisů čerpaly inspiraci v dobové realitě, což dokládají zejména způsoby vyobrazení odívání a vojenské zbroje. Zároveň iluminace odrážejí dobové představy o biblických i historických událostech.

Z některých iluminací pocházejících ze 13. a 14. století lze těžko vyvozovat dobové kontexty ze života české šlechty, jelikož vyobrazují dávné věci, často biblické a je proto v některých případech složité ukázat spojitost iluminace s děním ve 13. a 14. století. Jelikož však iluminace odráží iluminátorovi představy o dávných dobách a událostech, tak je zřejmé, že se do iluminací promítalo i soudobé dění. Většina iluminací byla podrobena i historické analýze, z níž je zřejmé, že se iluminátoři nechávaly inspirovat dobovými prameny zaznamenávající události té doby či dění minulé. Mnoho iluminací vyobrazuje totožné scény, jaké můžeme nalézt v kronikách, biblích a dalších narativních pramenech.

5. Možnosti prezentace tématu

Následující kapitola se v rámci prezentace kulturního dědictví bude věnovat možnostem prezentace tématu bakalářské práce. Cílem je nastínit možnosti, stanovit cíle a případné problémy, které by mohly při prezentaci tématu nastat. V rámci kulturního dědictví je to vhodné téma a jistě by si zasloužilo pozornost odborníků i laické veřejnosti.

Možností prezentace tématu války a násilí v životě české středověké šlechty v 13. a 14. století v odraze dobových iluminací veřejnosti je hned několik. Pasivní formy prezentace nabízejí výstavy, přednášky na základních a středních školách a přednášky pro veřejnost. Kromě pasivních forem se zde nabízí možnost aktivní formy prezentace, zastoupenou hlavně living history a workshopy. Dané téma by mohlo být zajímavé pro kulturní instituce, pedagogy historie, informovanou veřejnost, ale i laiky zabývající se historií. Zároveň ho lze využít jako populárně-naučné téma pro žáky druhých stupňů základních škol a středních škol.

První z pasivních možností prezentace je výstava. Jelikož je téma velmi specifické, tak je vhodnější realizovat ho ve formě výstavy než formou stálé expozice. Válka a násilí v životě české šlechty v odraze dobových iluminací je ideálním námětem pro výstavu, jelikož přináší značné množství iluminací k vystavování, které zároveň lze doprovázet dalšími prvky, jako jsou interaktivní tabule, promítání a informační tabule. Cílovými skupinami jsou děti školního věku, studenti a široká veřejnost. Výstava je ideální v rámci školní exkurze, studenti vysokých škol by ji mohli navštívit v rámci studia. Veřejnosti lze výstavu nabídnout v rámci kulturního života obce nebo města.

Muzejní nebo galerijní výstava ve většině případů vyžaduje finanční dotace. Výstava na toto téma by byla finančně náročnější na svoji realizaci, a proto by bylo dobré zajistit dotování výstavy ze strany samotného muzea nebo galerie, z evropských strukturálních fondů na kulturní dědictví nebo od města či obce, případně od soukromého sektoru, např. od firmy. Při velmi

kvalitní přípravě a provedení by byla výstava schopna si na sebe vydělat a mohly by být pokryty přinejmenším pořizovací náklady. Vše ovšem za předpokladu vynaložení adekvátního úsilí při její tvorbě, instalaci a dalších činnostech s ní spojených.

Výstava by mohla obsahovat až několik desítek nasvícených tabulí, na kterých by vždy byly iluminace prezentující ikonografický pramen a doplněné textem. Také je zde možnost zapůjčení faksimilí k nahlédnutí pro výstavní účely, je zde ovšem malá pravděpodobnost, že by se podařilo zapůjčit více jak dvě faksimile na výstavu, tudíž by nejlepší volbou bylo prezentovat reprodukované iluminace z jednotlivých faksimilí. V dnešní době se nabízí možnost využití interaktivních tabulí, na kterých by mohly být zábavnou formou podané informace hlavně pro mladší návštěvníky. Výstava by mohla být doplněna časovou přímkou, ilustracemi války, násilí a ilustracemi ze života české středověké šlechty, nebo mapami. Každá vybraná iluminace by mohla být doplněna textem, ke kterému se vyobrazení vztahuje, tj. z kroniky, legendy nebo bible. Dále by bylo vhodné připojit text se základními daty, historickým kontextem a výkladem z hlediska šlechtického násilí.

U výstavy by mohlo dojít k několika problémům, mezi ty nejvíce zásadní patří financování, umístění výstavy, materiální a informační zdroje. Jak již bylo zmíněno, na výstavu lze získat dotace, je však třeba předem prokázat kvalitu, propracovanost a originalitu projektu. Výstava by mohla být zisková, ale i v tomto případě by bylo za potřebí počátečních investic při vzniku výstavy.

Dále tu je problematika umístění výstavy, která úzce souvisí s financováním projektu. Přestože se v České republice nachází několik set muzeí a galerií, tak ne každé by bylo vhodné pro výstavu s tímto námětem. Výstavu lze také uskutečnit v kulturních prostorách města, obce nebo v soukromých prostorách vhodných k pronájmu, avšak je nutno dbát na dobrou dostupnost a propagaci výstavy. Posledním a velmi důležitým bodem jsou informační a materiální zdroje výstavy, kvalitní výstavu nelze uskutečnit bez dostatečných zdrojů. Téma nabízí širokou škálu zdrojů,

primárně se jedná o ikonografické či písemné prameny, sekundárně o odbornou literaturu, která je velmi dobře dostupná. Informačních a materiálních zdrojů je mnoho, problematické by však mohlo být zapůjčení některého ikonografického pramenu či jeho faksimile. V tomto případě by bylo vhodnější přistoupit k dostupným reprodukcím, jelikož šance na zapůjčení jsou velmi malé.

Dalším způsobem prezentování tématu jsou přednášky. Cílovými skupinami přednášek by mohli být senioři z univerzit 3. věku, široká veřejnost a studenti středních škol. Populárně-naučná přednáška pro seniory z univerzit 3. věku by mohla být vedena podobným způsobem jako pro studenty středních škol a to mluveným slovem ve spojení s promítací technikou, po skončení přednášky by ještě byl prostor pro dotazy posluchačů. Jednotlivé iluminace reflektující válku a násilí v životě české šlechty v 13. a 14. století uspořádané v prezentaci doprovázené slovy přednášejícího by jistě vytvořily zajímavou přednášku, která by mohla získat kladné ohlasy návštěvníků.

Jelikož je toto téma poměrně specifické a úzce zaměřené, žáci základních škol nepatří mezi cílové skupiny, jako tomu je u výstavy. Přednáška by pro ně mohla být faktograficky složitá a nesrozumitelná. Samozřejmě by mohlo dojít k upravení tématu pro žáky základních škol, nemělo by se tak však stát na úkor kvality a odbornosti tématu. V případě využití námětu pro základní školy by bylo vhodné použít více obrazového materiálu, mluvené slovo upravit pro děti a celkově pojmut téma v užším zaměření. Prezentovat celé téma bakalářské práce dětem ze základní školy by bylo komplikované a pro děti nezáživné, jelikož by tomu dostatečně nerozuměly. Bylo by vhodné vybrat například pouze rytířství vyobrazené v iluminacích a k němu doplnit rozbor oděvů, rytířské zbroje a informace ze života rytířů.

Lze také přednášet široké veřejnosti v rámci kulturního života jednotlivých obcí a měst ve spolupráci s jejich kulturními orgány. Tyto přednášky by byly formovány populárně-naučným způsobem, aby oslovily všechny příchozí návštěvníky. Ideální by bylo spojení promítání jednotlivých

iluminací reprezentující problematiku s doprovodným textem z úst přednášejícího.

Aktivní formy prezentace nabízejí livinghistory a workshopy. První zmiňované je pro toto téma vhodné zejména ve formě dokumentu či výukového programu. Lze téma upravit na míru jak dokumentu, tak výukového programu. Ve spolupráci s univerzitou, muzeem či nějakou kulturní institucí by mohl vzniknout krátký dokument, který by se věnoval tématu.

Workshopy v rámci dní otevřených dveří muzea nebo galerie nabízejí velké možnosti hlavně, co se týče prezentaci tématu všem věkovým kategoriím. Děti uvítají zábavnou formu vzdělání, pro malé děti by bylo vhodné zařadit omalovánky udělané z iluminací, pro větší děti lze připravit hru s přiřazováním iluminací ke konkrétním faksimilím, z nichž by měli k dispozici ukázky. Dospělí návštěvníci by si mohli vyzkoušet hru pro starší děti a poté si přečíst kartičky s definovanými kategoriemi iluminací a v souboru vytisknutých iluminací by je přiřazovaly. Všechny tyto aktivity by mohly být doprovázeny krátkými přednáškami věnovanými tématu a projekcí porovnávací jednotlivé iluminace.

Na základě dostupných materiálů představila tato kapitola využití tématu války a násilí v životě české středověké šlechty v 13. a 14. století v odraze dobových iluminací pro prezentační účely. Podrobněji byly přiblíženy některé z možných forem prezentace. Také byly stanoveny možné cíle a zhodnocena problematika prezentování. Téma této bakalářské práce by bylo vhodné pro účely kulturního využití.

Závěr

Tato bakalářská práce se věnovala analýze a následné syntéze ikonografických pramenů ze 13. a 14. století s ohledem na problematiku války a násilí v životě české středověké šlechty. K vytvoření práce byly využity faksimile ikonografických pramenů, které umožnily sondy do 13. a 14. století. Literatura věnující se tématice války, násilí a české šlechty zprostředkovala odborný pohled na problematiku.

Závěrem je nutné vyzvednout nejdůležitější poznatky, které se objevily při tvorbě práce. Analýza samotných ikonografických pramenů proběhla úspěšně, avšak vyvodit kontext z konkrétních iluminací s ohledem na tematiku války a násilí v životě české šlechty ve 13. a zejména ve 14. století se ukázalo více komplikované. Velká část iluminací pochází z biblí nebo má biblickou tematiku a tak vyvozovat z nich dobový kontext je problematické. Můžeme u nich pozorovat proměnu v odívání a ve zbroji, celkový způsob vyobrazení scén ukazuje způsob dobového přemýšlení. Bakalářská práce se snažila hlouběji popsat českou šlechtu, její původ a dobový kontext a zároveň se podrobně věnovala problematice války a násilí.

Jedním z hlavních cílů práce bylo zprostředkovat ucelený pohled na válku a násilí v životě české šlechty, tak jak o nich svědčí iluminované rukopisy ze 13. a 14. století a jestli je možné sledovat proměnu vnímání a zobrazování fenoménu šlechtického násilí a války v knižním malířství. Zprostředkovat pohled na válku a násilí v životě české šlechty bylo komplikované, neboť tímto tématem se již zabývalo mnoho historiků a stále se objevují nové poznatky, přesto se povedlo utvořit ucelený pohled na tuto problematiku. Šlechtická válka a násilí se v iluminovaných rukopisech objevuje velmi často a ať už se jedná o biblická či historická vyobrazení, tak šlechta v nich hraje významnou roli. Pro středověké iluminátory byla šlechta, válka i násilí velmi vděčným tématem a to zejména proto, že panovníci a šlechta byly hlavními objednateli iluminovaných rukopisů.

Dalším cílem bakalářské práce bylo zjistit, jak se lišily pohledy autorů středověkých iluminací na násilí a válku v průběhu dvou period. Při zkoumání ikonografických pramenů byl vyvozen závěr, že se pohledy autorů na danou problematiku příliš nelišily, což je dáno hlavně poměrně krátkým časovým úsekem, v němž iluminované rukopisy vznikly. Rukopisy se často liší pouze způsobem uměleckého zpracování iluminací. Několik motivů bylo vyobrazeno ve více pramenech a bylo tak možné je více analyzovat a provést komparaci, následně bylo zjištěno, že se vyobrazení příliš neliší, jedná se o pouze nuance. Iluminace odrážely dobové dění, zároveň zprostředkovávaly představy autorů ikonografických pramenů o událostech, které nezažili, a o nichž byl pouze ústní či písemný záznam.

Úkolem práce bylo také rozdělit vyobrazovanou válku a násilí v českých iluminovaných rukopisech do tematických okruhů, s ohledem na téma bakalářské práce a postupnou analýzu ikonografických pramenů došlo k rozdělení do čtyř okruhů, kterými je násilí, válka, smrt a gender. Původně zamýšlené okruhy jako je čest, právo, společnost a reprezentace se ukázaly při rozboru iluminací nevhodné a byly proto vybrány okruhy, které jsou zmíněny výše. Jak bylo předpokládáno na začátku, práce byla částečně omezena subjektivní interpretací konkrétních iluminací a u Františkánské bible byla analýza omezena malým vzorkem zkoumaného materiálu.

S tvorbou bakalářské práce pomohlo množství literatury ať už k tematice války, násilí, iluminací nebo české šlechty, k těmto tématům existuje řada obsáhlé literatury, zejména tematika iluminovaných rukopisů je velmi dobře zpracovaná. Konfrontace iluminovaných rukopisů s odbornou literaturou tak byla kvalitní. Dostupnost ikonografických byla výborná, jak online na Manuscriptoriu, tak v Národní knihovně v Klementinu v Praze.

Vybrané ikonografické prameny přinesly řadu iluminací spadajících do tématu bakalářské práce. Největší přínos měla Bible Václava IV., která obsahuje několik desítek iluminací, jejichž tematika odpovídala danému zaměření bakalářské práce. Značné množství obsahuje i Velislavova bible a Liber depictus, ze kterých byla vybrána řada iluminací. Fragment latinského překladu Dalimilovy kroniky obsahuje sice již podstatně méně iluminací, než

výše uvedené prameny, avšak obsahuje krásné iluminace s vybranou tematikou. Nejmenší přínos k práci měla Františkánská bible, která obsahuje jen malé množství iluminací ve formě iniciál a k tematice tak neměla tolik co nabídnout. Přesto, že se prameny od sebe liší jak zpracováním, tak dobou vzniku, mají mnoho společného a bylo přínosné zkoumat v nich odraz života české středověké šlechty a pozorovat proměny konceptů války a násilí.

Seznam pramenů a literatury

Ikonografické prameny

Biblia picta Velislai, Praha, Národní knihovna ČR, sig. XXIII C 124.

Die Wenzelsbibel, Wien, Österreichische Nationalbibliothek, cod. 2759–2764.

Františkánská bible, Praha, Knihovna Národního muzea, sig. XII B 13.

Kronika tak řečeného Dalimila (fragment latinského překladu), Praha, Národní knihovna ČR, sig. XII E 17.

Krumlovský obrazový kodex aneb Liber depictus, Wien, Österreichische Nationalbibliothek, cod. 370.

Edice

Bible: český studijní překlad, Praha 2009.

DALIMIL, *Kronika tak řečeného Dalimila*, edd. Marie Bláhová – Marie Krčmová, Praha 2005.

KOSMAS, *Kronika Čechů*, edd. Magdalena Moravcová – Marie Bláhová, Praha 2011.

Kosmova kronika česká, in: *Fontes rerum Bohemicarum II*, ed. Josef Emler, Praha 1874.

Kronika tak řečeného Dalimila, in: *Fontes rerum Bohemicarum III*, edd. Josef Emler – Josef Jireček – Ferdinand Tadra, Praha 1882.

Utrpení svaté Ludmily, in: *Fontes rerum Bohemicarum I*, edd. Josef Emler – Josef Perwolf – Josef Truhlář – Josef Jireček, Praha 1874.

Život a umučení Svatého Václava a báby jeho svaté Ludmily, edd. Antonín Ludvík Stříž – Josef Pekař, Praha 1927.

Životy sv. Ludmily a sv. Václava, in: *Fontes rerum Bohemicarum I*, edd. Josef Emler – Josef Perwolf – Josef Truhlář – Josef Jireček, Praha 1874.

Literatura

- BLÁHOVÁ, Marie, *Knižní tvorba*, in: edd. Dana Dvořáčková-Malá – Jan Zelenka a kol., *Přemyslovský dvůr: Život knížat, králů a rytířů ve středověku*, Praha 2014, s. 521–523.
- BOBKOVÁ, Lenka, *Velké dějiny země Koruny české*, sv. IV., díl 1., Praha 2003.
- BOROVSKÝ, Tomáš – JANIŠ, Dalibor – MALANÍKOVÁ, Michaela, *Spory o čest ve středověku a raném novověku*, Brno 2010.
- BRODSKÝ, Pavel, *Krása českých iluminovaných rukopisů*, Praha 2012.
- CARDINI, Franco, *Válka a křížová výprava*, in: edd. Encyklopedie středověku, edd. Jacques Le Goff – Jean-Claude Schmitt, Praha 2002, s. 844–854.
- CONTAMINE, Philippe, *Válka ve středověku*, Praha 2004.
- ČERNÝ, Pavol, *Pařížský fragment kroniky tzv. Dalimila a jeho iluminátorská výzdoba*, Olomouc 2010.
- DOSTÁL, Eugen, *Příspěvky k dějinám českého iluminátorského umění na sklonku 14. století*, Brno 1928.
- DVORSKÝ, Jiří a kol., *Dějiny českého výtvarného umění*, sv. 1., díl II., Praha 1984.
- DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana – ZLENKA, Jan a kol., *Přemyslovský dvůr: Život knížat, králů a rytířů ve středověku*, Praha 2014.
- DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana, *Ženy na dvoře*, in: edd. Dana Dvořáčková-Malá – Jan Zelenka a kol., *Přemyslovský dvůr: Život knížat, králů a rytířů ve středověku*, Praha 2014, s. 214–242.
- FINGERNAGEL, Andreas – GASTGEBER, Christian, *Nejkrásnější bible středověku*, Praha 2009.
- FRANCEK, Jindřich, *Zločin a trest v českých dějinách*, Praha 1999.
- GAUVARD, Claude, *Násilí*, in: Encyklopedie středověku, edd. Jacques Le Goff – Jean-Claude Schmitt, Praha 2002, s. 424–430.
- GÉNICOT, Léopold, *Šlechta*, in: edd. Encyklopedie středověku, edd. Jacques Le Goff – Jean-Claude Schmitt, Praha 2002, s. 789–798.

- HLAVÁČKOVÁ, Hana, *The Bible of Wenceslas IV in the Context of Court Culture*, in: GORDON, Dillian – MONNAS, Lisa – ELAM, Caroline, *The Regal image of Richard II. and the Wilton diptych*, London 1997, s. 266-271.
- CHALOUPKA, Adolf – ANTONIE, Marie, *Život svaté Alžběty Durynské: v obrázkové knize českého původu ze XIV. století, zv. „Liber depictus“*, Praha 1941.
- IWAŃCZAK, Wojciech, *Lidé meče, modlitby a práce: tři stavy v českém středověkém myšlení*, Praha 2011.
- IWAŃCZAK, Wojciech, *Po stopách rytířských příběhů: rytířský ideál v českém písemnictví 14. století*, Praha 2001.
- JANÁČEK, Josef, *Umění doby posledních Přemyslovců*, Roztoky u Prahy 1982.
- KLAPISCH-ZUBER, Christiane, *Mužství a ženství*, in: Encyklopedie středověku, edd. Jacques Le Goff – Jean-Claude Schmitt, Praha 2002, s. 413–423.
- KLAPISCH-ZUBER, Christiane, *Ženy a rodina*, in: Středověký člověk a jeho svět, ed. Jacques Le Goff, Praha 2003, s. 241–262.
- KLUKOVÁ, Lenka, *Žaltář Václava IV. Souvislosti dosavadního studia a interpretace emblémů*, Praha 2008. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Katolická teologická fakulta, Ústav dějin křesťanského umění.
- KRÁSA, Josef, *Knižní malba*, In: Dějiny českého výtvarného umění I/2, Praha 1984.
- KRÁSA, Josef, *Rukopisy Václava IV.*, Praha 1974.
- KRÁSA, Josef, *České iluminované rukopisy 13.–16. století*, Praha 1990.
- LAUWERS, Michel, *Smrt a mrtví*, in: edd. Encyklopedie středověku, edd. Jacques Le Goff – Jean-Claude Schmitt, Praha 2002, s. 676–689.
- LE GOFF, Jacques, *Encyklopedie středověku*, Praha 2014.
- LE GOFF, Jacques, *Středověký člověk a jeho svět*, Praha 2003.
- LIBOR, Jan, *Domácí šlechtická opozice a přemyslovští králové 13. věku*, in: Martin Nodl – Martin Wihoda, *Ritál smíření: konflikt a jeho řešení ve středověku: sborník příspěvků z konference konané ve dnech 31. května – 1. června 2007 v Brně, Brno 2008*, s. 85–100.

- LOBRICHON, Guy, *Bible* in: edd. Jacques Le Goff – Jean-Claude Schmitt, *Encyklopedie středověku*, Praha 2014, s. 27–35.
- MACEK, Josef, *Česká středověká šlechta*, Praha 1997.
- NODL, Martin – WIHODA, Martin, *Rituál smíření: konflikt a jeho řešení ve středověku: sborník příspěvků z konference konané ve dnech 31. května – 1. června 2007 v Brně*, Brno 2008.
- OHLEK, Norbert, *Válka a mír ve středověku*, Jinočany 2004.
- PĚŠINA, Jaroslav, *České umění gotické: 1350–1420*, Praha 1990.
- PITRO, Martin – VOKÁČ, Petr, *Země v srdci Evropy: české země do roku 1526 v kontaktu s ostatní Evropou*, Praha 2006.
- ŠÁMAL, Jindřich – MATĚJČEK, Antonín, *Legends o českých patronech v obrázkové knize ze 14. století*, Praha 1940.
- ŠIMŮNEK, Robert, *Šlechtic a šlechtický stav*, in: edd. Dana Dvořáčková-Malá – Jan Zelenka a kol., *Přemyslovský dvůr: Život knížat, králů a rytířů ve středověku*, Praha 2014, s. 185–188.
- UHLÍŘ, Zdeněk, *Velislavova bible: Velislai biblia picta = Velislavus Bible*, Praha 2007.
- VANÍČEK, Vratislav, *Velké dějiny země Koruny české.*, sv. II, Praha 2000.
- ZELENKA, Jan, *Ideál rytíře a idea ctnosti*, in: edd. Dana Dvořáčková-Malá – Jan Zelenka a kol., *Přemyslovský dvůr: Život knížat, králů a rytířů ve středověku*, Praha 2014, s. 77–80.

Seznam vyobrazení

- Obr. 1:** Kamenování Jeremiáše (Františkánská bible)
- Obr. 2:** Ukamenování Adonirama Izraelci a odjezd krále Rechoboáma do Jeruzaléma (Bible Václava IV.)
- Obr. 3:** Boleslav přikazuje povraždit měšťany a setnout šlechtu (Liber depictus)
- Obr. 4:** Antikrist nechává zabít teology, které nepřesvědčil (Velislavova bible)
- Obr. 5:** Abrahám osvobozuje Lota (Velislavova bible)
- Obr. 6:** Vojsko krále Rechabeáma bojuje se severními Izraelci o navrácení království (Bible Václava IV.)
- Obr. 7:** Porážka Filištinů Izraelity (Bible Václava IV.)
- Obr. 8:** Odchod svaté Ludmily z Prahy na Tetín (Liber depictus)
- Obr. 9:** Bitva mezi Čechy a Němci u Brůdku v roce 1040 (tzv. Pařížský zlomek Dalimilovy kroniky)
- Obr. 10:** Zavraždění svaté Ludmily (tzv. Pařížský zlomek Dalimilovy kroniky)
- Obr. 11:** Svatý Václav obklopený svým vojskem předává list Radslavovu poslovi, zlický kníže Radslav uprostřed svého vojska obdržel list (tzv. Pařížský zlomek Dalimilovy kroniky)
- Obr. 12:** Jozue svolal celý Izrael a sdělil mu zprávu o rozdělení kmenů do dědictví (Bible Václava IV.)
- Obr. 13:** Zavraždění svaté Ludmily (Liber depictus)
- Obr. 14:** Zavraždění svaté Ludmily (Velislavova bible)
- Obr. 15:** Zavraždění svatého Václava (Liber depictus)
- Obr. 16:** Zavraždění svatého Václava (Velislavova bible)
- Obr. 17:** Břetislav unáší Jitku (tzv. Pařížský zlomek Dalimilovy kroniky)
- Obr. 18:** Smrt Egyptanů v Rudém moři (Velislavova bible)

Obrazová příloha

Obr. 1: Kamenování Jeremiáše (*Františkánská bible*, Praha, Knihovna Národního muzea, XII B 13.)

Obr. 2: Adoniram, který velel nucených prací, byl Izraelci ukamenován, král Rechoboám naskočil do vozu a rychle ujížděl do Jeruzaléma (*Die Wenzelsbibel*, Wien, Österreichische Nationalbibliothek, cod. 2759–2764.)

Obr. 3: Boleslav přikazuje povraždit měšťany a setnout šlechtu (*Krumlovský obrazový kodex aneb Liber depictus*, Wien, Österreichische Nationalbibliothek, cod. 370.)

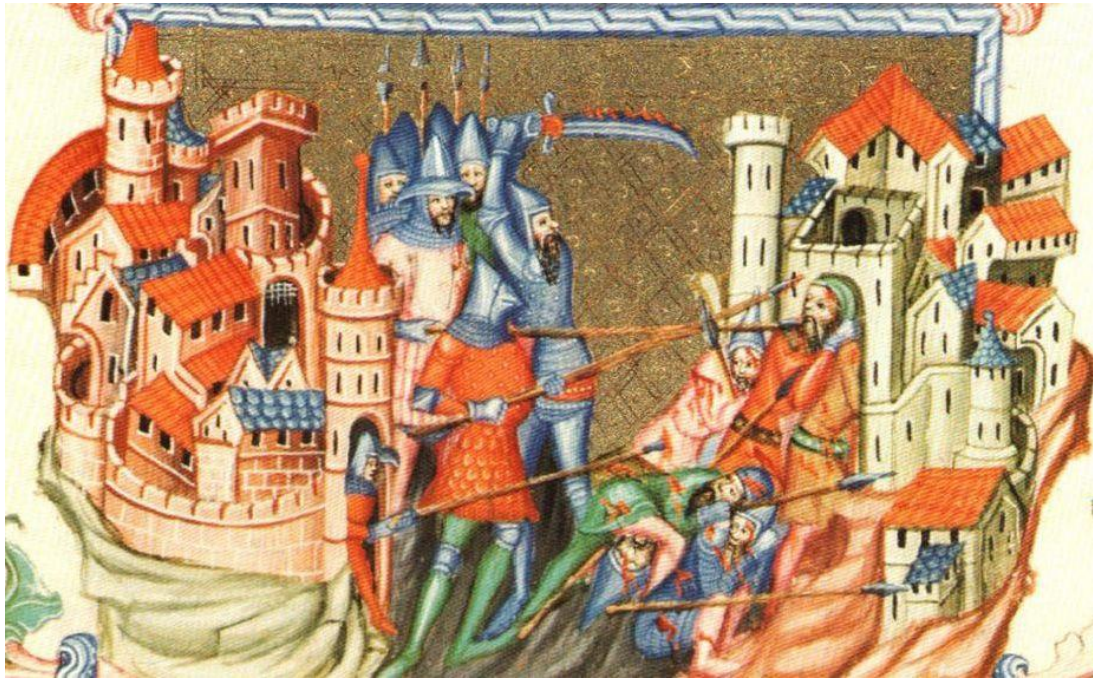
Obr. 4: Antikrist nechává zabít teology, které nepřesvědčil (*Biblia picta Velislai*, Praha, Národní knihovna ČR, XXIII C 124.)

Obr. 5: Abrahám osvobozuje Lota (*Biblia picta Velislai*, Praha, Národní knihovna ČR, XXIII C 124.)

Obr. 6: Vojsko krále Rechabeáma, syna Šalamounova, bojuje se severními Izraelci o navrácení království (*Die Wenzelsbibel*, Wien, Österreichische Nationalbibliothek, cod. 2759–2764.)

Obr. 7: Porážka Filištinů Izraelity, Izraelci osvobodili města od Ekronu až po Gat (*Die Wenzelsbibel*, Wien, Österreichische Nationalbibliothek, cod. 2759–2764.)

Obr. 8: Odchod svaté Ludmily z Prahy na Tetín (*Krumlovský obrazový kodex aneb Liber depictus*, Wien, Österreichische Nationalbibliothek, cod. 370.)

Obr. 9: Bitva mezi Čechy a Němci u Brůdku roku 1040 (*Kronika tak řečeného Dalimila* – fragment latinského překladu, Praha, Národní knihovna ČR, XII E 17.)

Obr. 10: Zavraždění svaté Ludmily (*Kronika tak řečeného Dalimila* – fragment latinského překladu, Praha, Národní knihovna ČR, XII E 17.)

Obr. 11: Svatý Václav obklopený svým vojskem předává list Radslavovu poslovi, zlický kníže Radslav uprostřed svého vojska obdržel list (*Kronika tak řečeného Dalimila* – fragment latinského překladu, Praha, Národní knihovna ČR, XII E 17.)

Obr. 12: Jozue svolal celý Izrael i se stařešiny, náčelníky, soudci a správci a sdělil jim zprávu o rozdělení kmenů do dědictví (*Die Wienzelsbibel*, Wien, Österreichische Nationalbibliothek, cod. 2759–2764.)

Obr. 13: Zavraždění svaté Ludmily (*Krumlovský obrazový kodex aneb Liber depictus*, Wien, Österreichische Nationalbibliothek, cod. 370.)

Obr. 14: Zavraždění svaté Ludmily (*Biblia picta Velislai*, Praha, Národní knihovna ČR, XXIII C 124.)

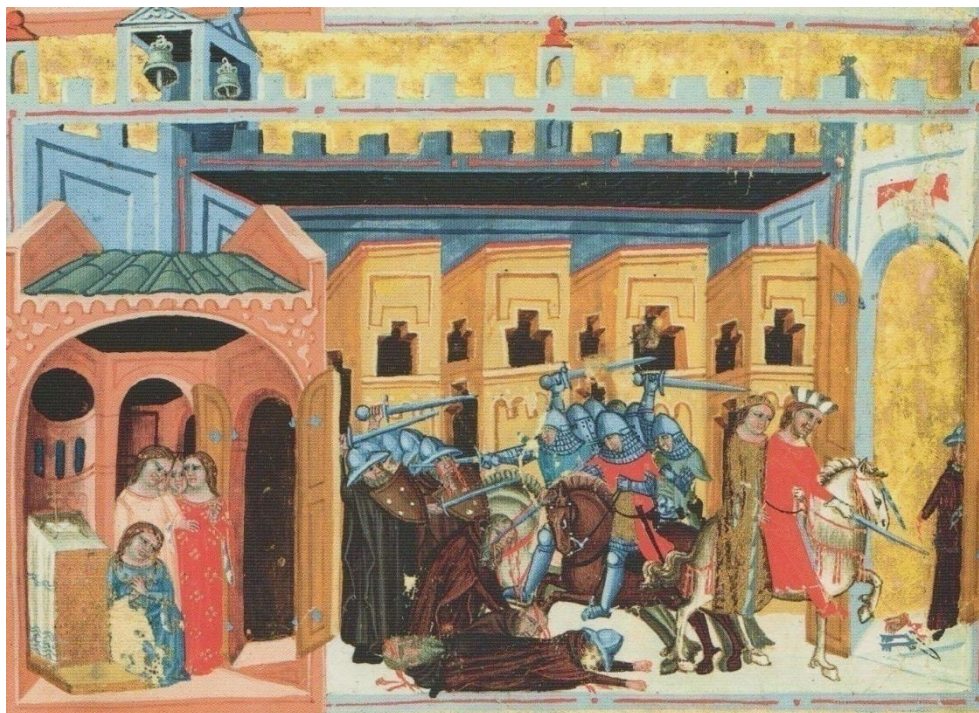

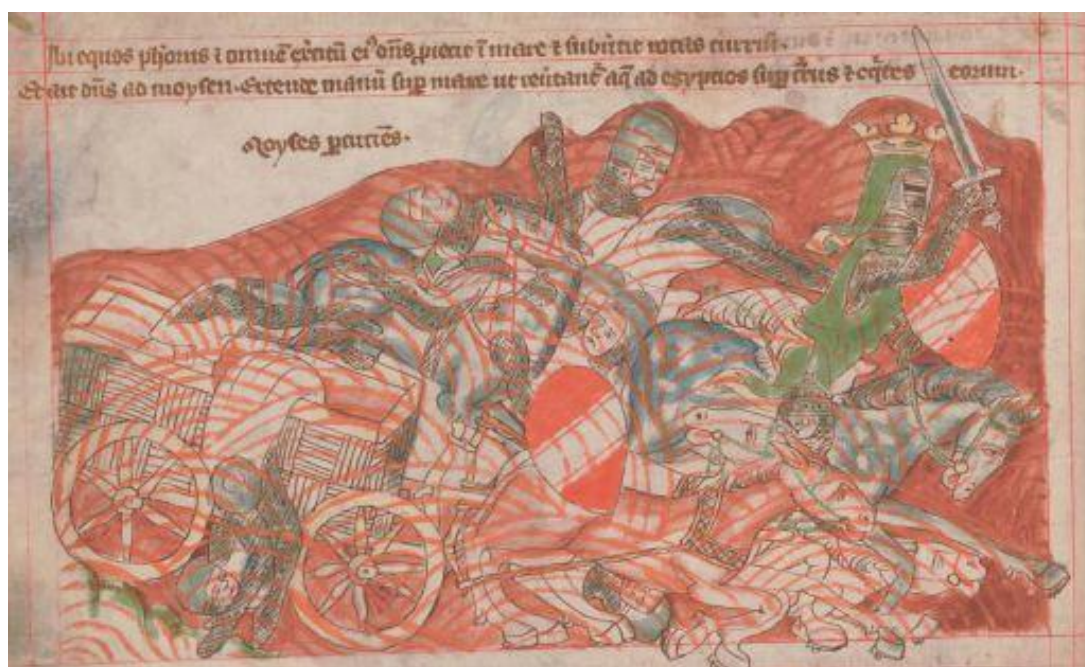
Obr. 15: Zavraždění svatého Václava (*Krumlovský obrazový kodex* aneb *Liber depictus*, Wien, Österreichische Nationalbibliothek, cod. 370.)

Obr. 16: Zavraždění svatého Václava (*Biblia picta Velislai*, Praha, Národní knihovna ČR, XXIII C 124.)

Obr. 17: Břetislav unáší Jitku (*Kronika tak řečeného Dalimila* – fragment latinského překladu, Praha, Národní knihovna ČR, XII E 17.)

Obr. 18: Smrt Egypťanů v Rudém moři (*Biblia picta Velislai*, Praha, Národní knihovna ČR, XXIII C 124.)